

Role prostředí ve výchovném procesu sociálně patologických jevů u dospívající mládeže

Antonín Škraban

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Antonín ŠKRABAN
Osobní číslo: H098339
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Role prostředí ve výchovném procesu sociálně patologických jevů u dospívající mládeže.

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS ?Metodika psaní odborného testu a výzkum v sociálních vědách? (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační techniky. Průběžné výsledky práce budou konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel bude práce zaměřena:

- na patologický jev spočívající v kriminalitě dospívajících
- na prostředí dospívajících, zejména jeho vlivu na chování dospívajících
- vliv sociální pedagogiky na zvolené téma

Součástí práce budou anonymní anamnestické údaje (např. scholarita, prostředí, němž dítě vyrůstalo, socio-ekonomické podmínky rodiny apod.) či anonymní rozhovor

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Seznam doporučené literatury:

Balcar, K. Úvod do studia psychologie osobnosti. Praha: SPN, 1983.

Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Praha: Grada, 2009.

Kraus, B., Poláčková, V. Člověk prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001.

Nakonečný, M. Sociální psychologie. Praha: Academia, 2009.

Vágnerová, M. Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lenka Součková

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

8. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2012

V Brně dne 8. dubna 2011

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

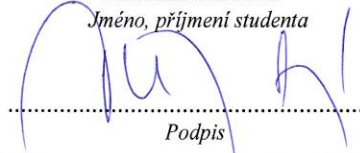
- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Antonín Škraban

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 30. 4. 2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Tato bakalářská práce zpracovává problematiku vlivu prostředí a zastoupení sociálních činitelů na vzniku sociálně patologických jevů, potažmo kriminality u dospívající mládeže. Práce blíže specifikuje jak vliv osobnosti dospívajícího, tak vliv společenského prostředí a to konkrétně lokálního prostředí, rodiny, školního prostředí, skupinového prostředí, volnočasového prostředí a vliv masmédií. Dále rozebírá kriminalitu mládeže včetně příslušných statistik, prevenci kriminality mládeže a v neposlední řadě roli sociální pedagogiky a sociálního pedagoga. V praktické části práce jsou rozebrány a vyhodnoceny kazuistiky z policejní praxe.

Klíčová slova: kazuistiky, kriminalita mládeže, lokální prostředí, osobnost dospívajícího, rodina, prostředí masmédií, prevence kriminality mládeže, prostředí, skupinové prostředí, role sociální pedagogiky, společenské prostředí, statistiky kriminality mládeže, sociálně patologické jevy, sociální pedagog, školní prostředí, volnočasové prostředí, výchova

ABSTRACT

Abstrakt ve světovém jazyce

This bachelor thesis deals with the environmental and social factors on behalf of socially pathological phenomena, hence crime among adolescents. Working specifies how the effect of adolescent personality and influence of the social environment and specifically the local environment, family, school environment, group environment, a leisure environment and the impact of mass media. Further analyzes of youth crime, including relevant statistics, prevention of youth crime and last but not least, the role of social pedagogy and social pedagogy. In the practical part of the thesis are discussed and evaluated case reports of police practice.

Keywords: case studies, youth crime, local environment, adolescent personality, family, local environment, mass media, youth crime prevention, environment, group environment, the role of social pedagogy, social environment, youth crime statistics, social pathologies, social educator, school environment, leisure environment, education

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval všem, kteří mi poskytli potřebné informace a pomoc k vypracování diplomové práce, nebo se podělili o své zkušenosti. Jmenovitě pak děkuji vedoucí Mgr. Lence Součkové za odborné vedení a trpělivost, své partnerce pak za poskytnutou podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Brno 30. dubna 2013

.....

Antonín Škraban

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Pojmy k problematice	11
1.1 Prostředí	11
1.2 Výchova	11
1.3 Sociálně patologické jevy.....	13
1.4 Dospívání	14
2 Role a vliv prostředí na myšlení a jednání dospívající mládeže.....	16
2.1 Osobnost dospívajícího	17
2.1.1 Vliv osobnosti na delikventní chování.....	18
2.2 Společenské prostředí a vlivy prostředí na osobnost dospívající mládeže	22
2.2.1 Lokální prostředí.....	23
2.2.2 Rodina.....	23
2.2.3 Školní prostředí.....	25
2.2.4 Skupinové prostředí (prostředí vrstevníků).....	27
2.2.5 Volnočasové prostředí	28
2.2.6 Prostředí masmédií	30
3 Kriminalita mládeže a statistiky	33
3.1 Druhy nejčastěji páchané kriminality a právní úprava	35
3.1.1 Prameny práva	36
3.1.2 Věkové vymezení dospívajících z hlediska práva	37
3.2 Statistiky kriminality dospívající mládeže.....	39
3.2.1 Vývoj statistiky kriminality dospívající mládeže.....	41
4 Možnosti prevence a eliminace kriminality dospívající mládeže	42
4.1 Programy prevence kriminality	44
4.2 Role sociální pedagogiky ve výchovném procesu dospívající mládeže	48
4.3 Sociální pedagog a metody sociálně výchovného působení	51
II. PRAKTICKÁ ČÁST	54
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	55
5.1 Cíl výzkumného šetření.....	55
5.2 Výzkumné předpoklady.....	55
5.3 Metody výzkumného šetření	56
5.4 Popis zkoumaného vzorku.....	57
5.5 Vzorové kazuistiky	57
5.6 Ověření předpokladů	62
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
SEZNAM PŘÍLOH:	74

ÚVOD

Pro mou závěrečnou práci jsem si vybral problematiku mládeže, která se jeví jako riziková a na hranici společenské přijatelnosti, neboť fenomén kriminality mládeže bude pro společnost vždy aktuálním tématem. Příčiny vzniku a následné dopady jsou jak v médiích, tak ve společnosti či odborných kruzích, velmi diskutované. Pokud já osobně srovnám dnešní "mladou generaci", s obdobím mého dětství a dospívání, opravdu se nastupující generace liší v mnoha aspektech. Dle mého názoru jsou za tento posun, v některých aspektech k horšímu, zodpovědné změny ve společnosti a hlavně odlišné prostředí, ve kterém dnešní dospívající vyrůstají.

V souvislosti se sociálně patologickými jevy u dospívající mládeže zastává prostředí důležitou roli ve výchovném procesu mladistvého. Každý výchovný proces se odehrává v nějakém prostředí a jak pozitivním, tak i negativním způsobem ovlivňuje osobnost mladistvého. V případě dospívání v prostředí, které hodnotíme jako negativní, je výchovný proces ohrožen, neboť dospívající se stávají subjektem sociálně patologických jevů. Jedním z nich je kriminalita mládeže, respektive dospívajících. Není žádným tajemstvím, že věk pachatelů trestné činnosti klesá a naopak počet trestných činů spáchaných dospívajícími, tedy osobami ve věku 10 až 20 let, se zvyšuje.

Ve výchovném procesu mladistvého zastává, kromě složky osobnosti, podstatnou roli v jeho vývoji i vliv prostředí a vrstevníků, ve kterém se takový jedinec nachází a se kterými přichází do styku. Jelikož dospívání představuje důležitou změnu ve všech oblastech života jedince, neboť se jedná o přechod mezi dětstvím a dospělostí, hraje prostředí důležitou roli v dalším formování osobnosti jedince. Mladiství jsou v tomto vývojovém období snadno ovlivnitelní a proto je důležité či nutné, aby společnost vhodně působila na tuto sociální skupinu.

Jestliže jedinec vzejde nebo žije v prostředí, kde se projevují sociálně patologické jevy spočívající například v záškoláctví, alkoholismu nebo kriminalitě, je zde větší pravděpodobnost, že i jako dospívající jedinec bude náchylnější k tomuto sociálně deviantnímu chování. Nejedná se ale jen o rodinné prostředí, které má negativní vliv na výchovný proces jedince. Dalším významným prostředím je lokalita, kde se jedinec pohybuje a kde tráví svůj volný čas. To je dále spojeno s tím, mezi jakými vrstevníky se jedinec pohybuje a tím pádem, jaký mají dále tyto vrstevníci na jedince vliv. Je zřejmé, že v prostředí různých deviantních part, band či podobných skupin je dospívající vystaven

tomu, že v takovém prostředí bude hledat a nacházet smysl života, své vzory a poté se zde i realizovat a to negativním způsobem.

Cílem této bakalářské práce bude rozpoznání a stanovení typů nevhodného prostředí ovlivňující dospívajícího, tak jak dnes nevhodné prostředí definuje většinová společnost. Bude zjišťováno, jaká je osobnost dospívajícího a jak chování dospívajících ovlivňuje rodina a prostředí, kde se jedinec vzdělává, pohybuje a tráví volný čas. Znalost faktorů, které umožňují vznik a projev sociálně patologických jevů, pak pomáhá stanovit a vypracovat vhodná opatření a programy, skrze které je možné dospívající pozitivně ovlivňovat.

Tato práce má tedy za cíl zpracovat problematiku zastoupení sociálních činitelů na kriminalitě mládeže, jež jsou považovány za podstatné pro pochopení toho, co vede mládež ke kriminalitě. Mou snahou bude hlouběji zjistit a následně analyzovat do jaké míry ovlivňuje sociálně patologické chování jedinců řada aspektů, ať už genetických či sociálních. Nejvíce se krom osobnosti dospívajícího, zaměřím právě na problematiku v rodině, kterou je dítě od samého začátku života obklopeno a která se tak stává jednou z příčin nežádoucího vývoje dítěte vzhledem k jeho budoucím životním perspektivám a hodnotám. Práce nerozebírá jen tyto konkrétní činitele, ale je zde podán i ucelený pohled na kriminalitu mládeže, její rozdělení, statistiku, vymezení dospívajících z hlediska práva, právní úpravu protiprávního jednání dospívajících atd. Závěrem bude také pojednáno o prevenci, či jaké jsou možnosti a vliv sociální pedagogiky na tento stav.

V praktické části své bakalářské práce využiji kvalitativní metodu, tedy případovou studii na konkrétních případech dospívajících pachatelů, potažmo je součástí i analýza a studium odborné literatury, taktéž rozhovory a vlastní pozorování. Jelikož se jedná o práci s kvalitativním výzkumem, součástí nejsou kvantitativní šetření, hypotézy ani statistiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Pojmy k problematice

Tato kapitola zahrnuje rozbor jevů, které jsou zahrnuty v tématu mé bakalářské práce a budou se, ať už explicitně či latentně, prolínat dalšími kapitolami, nicméně krom prostých definic od příslušných kompetentních autorů, tyto přesahuje obšírnějším nastíněním různorodých pohledů na dané jevy i nad rámec pouhých definic.

1.1 Prostředí

V nejširším slova smyslu je **prostředí obecně** chápáno jako „*soubor všech činitelů, se kterými přijde do styku živý subjekt, a podmínek, kterými je obklopen. Tedy vše, co na subjekt přímo i nepřímo působí. Subjektem může být chápán organismus, populace, člověk i celá lidská společnost. Většinou se pojem životní prostředí chápe ve smyslu životní prostředí člověka.*“¹ Co se týče sociálních kontaktů, člověk se neustále pohybuje v určitém prostředí, které ho značným způsobem formuje, utváří a mění jeho názory, ovlivňuje jeho sociální strukturu osobnosti, či podává specifické vzorce chování. Také se podílí na kulturním, společenském, ekonomickém, dokonce i biologickém a globálním vývoji člověka. „*Prostředí je složitě strukturovaný systém...*“², ve kterém probíhá výchovné působení (jak ze strany vychovatele, tak vychovávaného).

Pro účely své bakalářské práce se budu následně zabývat prostředím primárně rodinným, kdy je nutno podotknout, že právě rodina má mezi ostatními faktory, které působí na vývoj dítěte jedinečné a nezaměnitelné postavení, neboť je primárním a nejpřirozenějším prostředím, které saturuje psychické potřeby dítěte. Nicméně je současně i modelem a vzorcem mezilidských vztahů, které si následně dítě odnáší do budoucího života. K dalším faktorům formování dětské osobnosti je nutno uvést, že rodina není samozřejmě jediným činitelem těchto procesů, neboť rozvoj civilizace přináší mnoho úskalí, svůj podíl má také lokální prostředí, škola, vrstevníci, další instituce, volno časové aktivity, nepopiratelný je také vliv médií.

1.2 Výchova

Výchova je dle Aristotela rozumové vzdělávání a mravní výchova. Podle Platóna se zas výchova zakládá na porodnickém umění, které pomáhá na svět ideám, které dřímou v duši dítěte. V novověku je výchova všeobecně chápána jako zprostředkované vědomosti či zkušenosti. Podle Johna Locka je výchova pěstování charakteru a mravní ušlechtilosti

---

¹<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDivotn%C3%AD_prost%C5%99ed%C3%AD#cite_note-2>

² PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004, s. 23.

opírající se o rozvíjející se poznání a rozum. Dle Adolfa Hitlera má zas být tvrdá, slabost je nutno zlikvidovat, přičemž odmítá intelektuální výchovu.³

V odborných publikacích existuje také mnoho různých definic jako „...*výchova se chápe jako komplexní příprava člověka na život, to znamená pro plnění sociálních rolí, do nichž člověk během svého života bude vstupovat. Člověk po celý život „zraje“ nejen biologicky a psychicky, ale i sociálně,*“⁴ či „*výchovná činnost se jeví jako proces zespolečňování člověka záměrným ovlivňováním v souladu s danými kulturně společenskými podmínkami,*“⁵ přičemž „*výchova je obvykle vymezována jako záměrné a cílevědomé působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“⁶

De facto lze z těchto definic vyvodit, že výchova připravuje člověka pro jeho společenské úkoly a osobní život. Jedná se o celoživotní působení na procesy lidského učení a socializaci s cílem přeměny člověka po všech stránkách. Výchova je zprostředkování znalostí, dovedností a postojů (kompetencí), které jsou přítomny v dané společnosti a které se pokládají za důležité předat dalším generacím. Různé způsoby výchovy byly v čase ovlivněny jak sociokulturními podmínkami, tak odlišnými koncepcemi chápání člověka.⁷ Za základní formy výchovy se považuje školní edukace, mimoškolní, rodinná a autoedukace (sebevýchova), přičemž typů výchovy existuje nespočet.⁸

Sama výchova patří k nejsložitějším a nezastupitelným výchovným procesům a hraje velice důležitou roli v životě každého jedince. Každé dítě má přirozeně vrozené vlohy tělesné, smyslové i duševní. Tyto vrozené vlohy se však během života každého jedince rozvíjí a formují a to v závislosti na působení společnosti a prostředí, které ho obklopuje (rodina, vrstevníci apod.),⁹ neboť pro svůj vývoj potřebuje ještě sociální zkušenosti, které ho postupně učí stát se člověkem.

Výchovu každého jedince ovlivňuje tedy mnoho faktorů, dle kterých se zákonitě odvíjí a formuje osobnostní profil jedince v čase.

³ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2009.

⁴ ŠVARCOVÁ, I. *Základy pedagogiky*. Praha: VČSČHT v Praze, 2005, s. 57.

⁵ KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, s. 8.

⁶ ŠIMONÍK, O. *Úvod do didaktiky základní školy*. Brno: MSD, spol. s. r. o., 2005, s. 40.

⁷ <www.wikipedia.cz>

⁸ <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/kategorie.html>

⁹ SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD, 2007.

1.3 Sociálně patologické jevy

Sociálně patologické jevy jsou variabilní škálou jevů, které hodnotíme jako nežádoucí, nechtěné nebo jako nepřijatelné. Každý sociálně patologický jev má míru společenské nebezpečnosti. Zájem o řešení těchto jevů je logicky větší, čím je vyšší jejich nebezpečnost a škodlivost. Problematika sociálně patologických jevů není problémem jen České republiky, ale jedná se o celosvětový problém.¹⁰ Odchylka od sociálního standardu společnosti bývá označována jako jeden ze základních znaků sociálně patologických jevů. Struktura těchto jevů je pak společensky, kulturně a historicky podmíněná a mění se v souvislosti se změnami sociálních norem společnosti.¹¹ Označením **sociálně patologické** rozumíme jasné projevy a typy deviantního chování, které je společností chápáno jako problémové, bývá záporně hodnocené a obvykle má negativní vliv na objekt či subjekt deviace, někdy i na obojí.¹² Jak přímo definuje V. Pokorný, „*sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškození zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak vede k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“¹³

Podle M. Hřčky je **deviace** v obecném pojetí chápána jako „*jakákoli odchylka od normální struktury či funkce a může se vyskytovat u kteréhokoli jevu v přírodě nebo ve společnosti. Všechny přírodní i společenské jevy v sobě obsahují dispozici k deviacím, pokud se vyznačují určitým stupněm variability: určitá míra odchylky od normálního (ideálního, statisticky průměrného, funkčně optimálního či jinak stanoveného standardu normality) stavu daného jevu nabývá deviantní charakter. S narůstající složitostí jevu narůstá jeho variabilita a tím i jeho dispozice k deviacím: čím je daný jev složitější, tím pravděpodobněji v něm vznikají deviantní formy. Deviace jakožto odchylka od normální struktury či funkce jevu je obecnou vlastností: vyskytuje se u všech jevů, které dosahují takového stupně složitosti, aby byly schopny diferenciaci a variability (deviace se nevyskytují u tak extrémně jednoduchých jevů, jako jsou elementární částice, atomy a jednoduché molekuly).*“¹⁴ Lze tedy říci, že „*sociálně patologický jev není nahodilý, ale má svou genezi, dynamiku, příčiny, důsledky, a vztahuje se k mnoha prvkům prostředí,*

¹⁰FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 13.

¹¹KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 11.

¹²FLEISCHMANN, O. *Prevence sociálně patologických jevů – studijní opora výběrového kurzu*, str. 6.

¹³POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2009, s. 9.

¹⁴HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 11.

ve kterém vznikl.“¹⁵

Některé sociálně patologické jevy jsou popsány v zákonech a podléhají trestnímu postihu (např. majetková, násilná trestní činnost a další). Pokud mluvíme o sociálně patologických jevech dotýkajících se hranice zákona, máme na mysli např. diskuse o postihování přechovávání drog či zákonné regulaci prostituce. Některé ze sociálně patologických jevů mívají pro změnu individuální charakter a lze o nich hovořit částečně jako o poruchách či chorobách (sebevražednost, alkoholismus). V případě jejich hromadného jevu jsou však řazeny do statistik sociální patologie či sociální problémovosti. Tyto jevy pak pramení z určitých sociálních podmínek (solidarita v komunitě, samotný systém norem společnosti apod.).¹⁶

Činitelé vztahující se k riziku vzniku sociálně patologických jevů:

1. volný čas – využití, množství a obsah
2. chování jednotlivců – skupinové i samostatné
3. zdraví a jeho vliv na vývoj osobnosti
4. duševní zdraví
5. sociální zdatnost
6. vztahy v rodině a rodinné zázemí
7. škola – schopnost začlenění do třídního kolektivu
8. zaměstnání, povolání
9. vztahy mezi vrstevníky
10. návyky a závislosti – četnost požívání návykových látek (drogy, ale i alkohol a tabákové výrobky), četnost činností, na kterých jsou jedinci závislí (gambling, počítačové hry).¹⁷

1.4 Dospívání

Základní obsahové vymezení dítěte je vymezení tím, co se v dětském věku odehrává, co jej odlišuje od jednotlivých vývojových cyklů dospělého člověka. Dětskému věku, resp. jeho jednotlivým fázím odpovídá celá řada charakteristik. Tyto charakteristiky po určité období zůstávají neměnné, aby se posléze proměnily – přetvořily v

---

¹⁵ POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů : Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003.

¹⁶ < http://www.tiscali.cz/jobs/jobs_center > 57. díl Exkurs: *Společenské normy a deviace*

¹⁷ POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A.. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r. s., 2003, s. 5.

charakteristiky jiné, a tato změna vyjadřuje dynamiku vývoje směrem k dospívání a dospělosti.¹⁸

„Pubescenci (pubertou) lze rozumět stádium charakterizované pohlavním dospíváním spojeným s výraznými změnami v duševním životě jedince.“¹⁹ V případě adolescence „jde o věkové údobí od skončení puberty do úplné fyzické a psychické zralosti.“²⁰

Dospívání je z pohledu vývojové psychologie členěno na dvě základní etapy: pubescence zhruba od 11 let do 15 let a na ně navazující etapa adolescence – zhruba od 15 let do 20 let.²¹ V tomto ohledu se některé prameny mírně liší, kupř. autoři **V. Petráčková** s **J. Krausem** u dívek uvádí věk pubescence v rozmezí od 10 – 11 do 13 – 14 let, u chlapců potom věkové rozmezí mezi 11. – 12. ať 14. – 15. rokem života, přičemž adolescenci vymezují shodně pro obě pohlaví od 15 do 18 – 21 let.²² Toto období je náročné jak pro samotného dospívajícího, tak i pro jeho okolí, neboť jedinec prochází mnoha změnami. Období dospívání je typické velkými tělesnými proměnami a změnou hormonů.²³

Tělesný a funkční vývoj je v dospívání podle autorky **J. Taxové** velmi dynamický, vyznačuje se různým tempem, nejednotností, individuální variabilitou a průběh se u dívek a chlapců odlišuje. V somatické oblasti dochází k rozvoji sekundárních pohlavních znaků, zvyšování tělesné hmotnosti, nárůstu svalové hmoty a dosažení reprodukční schopnosti, dochází ke komplexní změně fyzického vzhledu. Kromě výrazných fyzických změn však probíhají také psychické změny. Dospívající je citově nestabilní, mění své hodnoty, postoje, chování, názory, jednání, zájmy, motivace i sociální vztahy. Mění se i jejich citové prožívání a hodnocení vlastní osoby.²⁴

J. Taxová k této problematice dále dodává, že se dospívající snaží nalézt svou identitu a výrazně negativně se mění jejich vztah k autoritám, které vnímají o mnoho kritičtěji, jsou méně tolerantní k ostatním názorům či požadavkům osob, které dříve bezvýhradně přijímali.²⁵ Mimo jiné odmítají pečovatelskou roli rodičů a snaží se zrovnoprávnit, překonat závislost na rodičích, aby získali pocit vlastní autonomie. Tyto změny jsou často též zdrojem mezigeneračních konfliktů.²⁶

¹⁸ HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 88.

¹⁹ PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, s. 635.

²⁰ PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, s. 22.

²¹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006.

²² PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, s. 635.

²³ <www.wikipedia.cz>

²⁴ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN, 1987.

²⁵ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN, 1987.

²⁶ MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003.

Typické pro dospívající jsou intenzivněji emočně prožívané vztahy mezi svými vrstevníky. Dochází k rozvíjení vztahů přátelských, nicméně již i mileneckých či sexuálních. Tyto vrstevnické vztahy hrají v období dospívání stále důležitější roli. Podle autorky **M. Vágnerové** nabývají důležitosti, neboť jsou zdrojem sociálního učení a slouží dospívajícím jako opora v procesu vytváření individuální identity.²⁷ Dospívající se už neidentifikuje s rodinou, nýbrž s vrstevnickou partou, kde získává novou tzv. sociální identitu. Tato identita je dána právě jeho příslušností ke skupině. Problém je v tom, že normy proklamované partou nejsou vždycky obecně sociálně přijatelné.²⁸ Rodiče pro tyto děti již nepředstavují autoritu, neboť jsou natolik silné, že už nemusí snášet fyzické tresty, a ani škola nemá žádný mocenský prostředek, aby mohla jejich chování ovlivnit. Mnohdy se začínají dopouštět přestupků, které mají charakter kriminálního chování (např. krádeže, vloupání, přepadání apod.)²⁹

V období adolescence dochází k nejzávažnějšímu ohrožení rozvoje osobnosti. Pokud jedinec nezvládá problémy a úkoly svého vstupování do dospělosti a změny, které se v něm odehrávají, může zabřednout do nejrůznějších závislostí (alkohol, drogy, sekty, závislost na hracích automatech, počítačových hrách atd.), může vykazovat sklony k promiskuitě, v nejhorším případě je výsledkem přímo kriminální jednání.³⁰

I přes výše popsaný význam vrstevníků a proces emancipace od rodiny, rodiče nadále zůstávají primárním zdrojem citové a sociální opory, neboť dospívající potřebují pevné zázemí a jistotu stabilního domova, tudíž lze soudit, že vztah k rodičům je u dospívajících stále na prvním místě,³¹ nicméně kročení nezávislého mládí, usnadnění přechodu do stavu plné dospělosti, obstarávala po staletí také společnost svými rituály, normami a institucemi.³²

2 Role a vliv prostředí na myšlení a jednání dospívající mládeže

V této kapitole se pokusíme o vymezení několika nejvlivnějších činitelů podílejících se na vzniku kriminality mládeže. Příčiny a podmínky páchaní delikvence dětí

²⁷VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005.

²⁸VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie školního dítěte*. Praha: UK, 1997.

²⁹VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 1999, s. 278 – 279.

³⁰HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 214.

³¹ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006.

³²ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.

a mládeže závisí na osobnosti jedince, tkví v jejich vývojových zvláštnotech a též v mikrostruktuře, ve které vyrůstají a posléze žijí, což je především rodina, škola, kamarádi, parta a další okruh lidí. Psychologové i sociologové se obecně shodují v tvrzení, že prostředí, nejen lokální, ale zejména sociální, je rozhodující ve formování osobnosti jedince.³³

Jsou-li vlivy na dítě během vývoje negativní, zasáhnou nejcitlivěji oblast psychiky člověka tj. motivaci, sebeovládání, citovou a morální složku osobnosti. Ve většině případů je příčinou jejího vzniku kombinace dvou a více výše uvedených faktorů. Samotná kriminalita se pak u dětí a mladistvých neobjevuje najednou, nýbrž prochází určitým vývojem, který nezůstává nikdy svému okolí zcela skrytý. U dítěte či mladistvého se začínají objevovat poruchy chování, které se následně stupňují.³⁴

Osobně na základě odborné literatury považuji za nejzásadnější vliv rodiny, která na jedince působí nejdříve, nejdéle a zpravidla nejintenzivněji, ovlivňuje jeho postoje ke společnosti, k sobě samému i jiným lidem, a utváří jeho žebříček hodnot.

Dále je pak institucí, která se vedle rodiny přímo podílí na výchově dětí a mládeže škola, která je před zákonem odpovědným subjektem za jejich řádný vývoj a výchovu, přičemž však v této souvislosti musím akcentovat významný podíl vlivu vrstevníků. Škole pak v první řadě náleží péče o rozvíjení rozumové stránky a vzdělávání.³⁵

V posledních letech také nepopíratelně narůstá vliv hromadných sdělovacích prostředků, zejména tisku, filmu a televize. V dnešní době pak stojí za zmínku především rozmach internetu, počítačových her či novodobého fenoménu sociálních sítí, které mají na rozdíl od tradičních prostředků o mnoho větší záběr působnosti a mohou vstoupit téměř do každé domácnosti.

Zájmem společnosti, ale i jednotlivců, by mělo být, aby se shora uvedení činitelé podíleli na vzniku delikventního chování co nejméně, ba přímo naopak mu co nejvíce předcházeli, neboť tyto činitelé mohou působit na jedince jak pozitivně, tak i negativně.

2.1 Osobnost dospívajícího

Osobnostní vlastnosti, lidské postoje a do jisté míry i zájmy jsou zčásti

---

³³ KREJČÍŘOVÁ, O. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Praha: Eteria, 2002, s. 82.

³⁴ KREJČÍŘOVÁ, O. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Praha: Eteria, 2002, s. 82.

³⁵ ŠTĚCHOVÁ, M., KNÍŽETOVÁ, M., VEČERKA, K. *K vybraným aspektům kriminality na místní úrovni*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995, s. 8.

determinovány dědičně. Je otázkou, zda rozhodující vliv přisoudit právě dědičnosti či vlivu okolního prostředí. Výzkumy a studium dědičnosti u problémových jedinců bylo v minulosti zcela mylně spojeno s typologií vrozených tělesných znaků, které určují osobnostní vlastnosti.³⁶ Genetické predispozice mohou být pak odpovědné za jevy jako hyperaktivita, či snížená sebekontrola. Existence těchto jevů však sama o sobě nevede k poruchám chování, potažmo k delikventnímu jednání. „*Genetická vloha pouze zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní chování neuskutečnilo. Genetická vloha snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivu prostředí.*“³⁷ Nicméně u mladých lidí, u kterých se predispozice a vlohy teprve utváří, není možno takto generalizovat a zobecňovat studie dědičnosti. Tímto důvodem je mimo jiné poměrně „krátká doba“ k projevení genetické vlohy a zřejmě i silnější vliv sociálních faktorů během dospívání.³⁸

2.1.1 Vliv osobnosti na delikventní chování

Delikvence je taková sociálně patologická činnost, která má již kriminogenní charakter. O delikvenci mluvíme zejména u sociálně patologické činnosti mladistvých. U dětí do 14 let věku mluvíme o sociálních či antisociálních jevech.³⁹

V této souvislosti bych zmínil pojmy jako „**predelikvence**“ a „**prekriminalita**.“⁴⁰ **O. Matoušek** predelikvenci rozumí „...*chování, ze kterého se s vyšší pravděpodobností než z jiných druhů chování u dětí vyvine chování kriminální. Jsou to zejména útoky z domova, záškoláctví a agresivní napadání spolužáků apod.*“⁴¹

Delikvence mládeže je součástí celkové delikvence ve společnosti. Může být členěna: **Predelikvence**, která odpovídá věkovému pásmu od 5 - 15 let. Za predelikvenci se považují tyto činy:

- 1) extrémní jednání,
- 2) činy, které jsou u starších osob postihované jako přestupky.⁴²

³⁶viz. v minulosti známá Lombardova teorie přirozeného zločince

³⁷MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

³⁸MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

³⁹HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009.

⁴⁰prekriminalitou můžeme označit „činy jinak trestné“, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti a které, pokud by ji spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy

⁴¹MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 2003, s. 157.

⁴²VAŠINA B., ZÁŠKODNÁ, H. *Výbrané otázky psychologie zdraví, anomálního a abnormálního vývoje*. Ostrava: FF OU, 1996, s. 71.

Delikvence mladistvých ve věku od 15 - 18 let. Do této kategorie bývají přiřazeny tyto činy:

- 3) extrémní jednání,
- 4) přestupky,
- 5) trestné činy.⁴³

Delikvence mladých dospělých ve věku od 18 do 24 až 26 let. Zahrnuje totéž členění jako předchozí kategorie delikvence mladistvých.⁴⁴

Společnost obvykle trpí mnoha předsudky o osobnosti kriminálně se chovající mládeže. Tyto předsudky zřejmě souvisí s celkovou frustrací společnosti. Skutečností zůstává, že v oblasti sociální inteligence bývají tito jedinci daleko vyspělejší, ačkoli v jiných oblastech jsou jejich výsledky pro změnu velmi podprůměrné až nedostatečné (kupř. školní úspěšnost, IQ apod.). Nicméně u většiny těchto lidí převažuje nízké sebehodnocení, ačkoli mezi nimi lze najít i jedince, kteří o sobě mají mínění naopak nepřiměřeně vysoké a nekriticky přeceňují vlastní hodnotu. Objektivní posouzení osobnosti kriminálně se chovajícího jedince je dle mého názoru možné jen po vyčerpávajícím testování reprezentativního vzorku standardizovanými testy, které mají předpokládanou validitu.⁴⁵

U těchto problémových jedinců byla paradoxně prokázána vyšší hodnota škály zdrženlivosti, dále u FPI dotazníku⁴⁶ měřícím nervozitu, spontánní agresivitu, vzrušivost i depresivitu, mírnost, otevřenost, zdrženlivost a emocionální labilitu, bylo toto skóre zvýšené u nervozity, depresivity, otevřenosti, emoční lability a vzrušivosti. Opět paradoxně na škále agresivity výrazný rozdíl nebyl. Jako negativní je zmiňovaná nezdrženlivost či impulzivita a neschopnost odložit uspokojení, což také odpovídá syndromu hyperaktivity s časovou orientací na přítomnost. Člověk, který se dopouští kriminálního jednání, má z hlediska obecného názoru vždy narušenou morálku. Tito mladiství obvykle dobře vědí, co je „dobro“ a co „zlo“, cítí jen o něco menší zábrany a obvykle v menší míře trpí pocity

⁴³VAŠINA B., ZÁŠKODNÁ, H. *Vybrané otázky psychologie zdraví, anomálního a abnormálního vývoje*. Ostrava: FF OU, 1996, s. 71.

⁴⁴VAŠINA B., ZÁŠKODNÁ, H. *Vybrané otázky psychologie zdraví, anomálního a abnormálního vývoje*. Ostrava: FF OU, 1996, s. 71.

⁴⁵MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

⁴⁶Freiburger Persönlichkeitsinventar (FPI) – Freiburský osobnostní dotazník je využíván pro diagnostiku některých významných vlastností osobnosti, autory jsou J. Fahrenberg, H. Selg a R. Hampel, pro české a slovenské uživatele dotazník upravili T. Kollárik, E. Poliaková a A. Ritomský, dotazník sleduje tyto nezávislé dimenze osobnosti: neuroticitu, spontánní agresivitu, depresivitu, vzrušivost, družnost, mírnost, reaktivní agresivitu, zdrženlivost, otevřenost, extravertovanost-introvertovanost, emocionální labilitu/stabilitu, maskulinitu/feminitu.

viny a studu. Také není pochyb, že v jejich emoční složce absentuje pocit empatie a hůře hodnotí situaci očima někoho jiného. Způsob komunikace a řešení konfliktů se odvíjí mimo jiné i od nižší schopnosti vnímání významů lidského chování, kdy dotyčný používá méně kategorií a konflikty pak řeší méně konstruktivně, zkratkovitě a agresivněji.⁴⁷

V novější literatuře se setkáváme s **typologií dle Hewitta a Jenkinse**:

1. nesocializovaný agresivní typ osobnosti (označovaný jako psychopatický)
2. socializovaný typ osobnosti (subkulturální)
3. utlumený typ osobnosti tj. neurotický typ (někdy přiřazen další faktor)
4. nezralost či nedostatečnost/porucha pozornosti, syndrom hyperaktivity apod.⁴⁸

Jak již bylo zmíněno, typologie dětí a mladistvých, kteří již ve svém chování vykazují projevy poruchy resp. predelikvence, není jednoznačná. Lze však použít obecná pravidla, která byla empiricky ověřena na širokém vzorku lidí, u kterých se tyto problémy objevily.

V této souvislosti bych se zmínil o tzv. **LMD** (lehké mozkové dysfunkci) čili syndromu hyperaktivity – je pro něj užívána zkratka **ADHD**, která vznikla z anglického termínu „*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*“. Tyto děti jsou obvykle neposedné, impulzivní, neposlušné, nevydrží příliš dlouho u jedné činnosti, rychle se unaví, mají horší paměť, riskují, nepředvídají následky svých reakcí, někdy jsou náladové. Děti z této skupiny, které jsou necitlivé k utrpení, či chladné až lhostejné mají větší šanci stát se delikventy, než děti s vlastnostmi jako jsou úzkostlivost a závislost na odměně. Ve škole bývají hyperaktivní děti hodnoceny jako podprůměrné, přestože paradoxně v psychologických testech dosahují nadprůměrných výsledků (výsledky vykazují lepší ve slovních úkolech než neverbálních – tento rozdíl mezi neverbálním a verbálním intelektovým nadáním bývá považován za jeden ze znaků ADHD).⁴⁹

Dalším známým syndromem je **syndrom nedostatečné mozkové odezvy na podnět**, tj. odchylky v reaktivitě nervového systému. Tito jedinci mají obvykle potřebu

---

⁴⁷MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

⁴⁸MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

⁴⁹MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

silnějších vzrušujících až adrenalinových zážitků, aby jejich autonomní nervový systém dosáhl standardní úrovně aktivity a napětí. Dále je běžné, že lidé s tímto syndromem mají potřebu vyhledávat rizika, adrenalin a nebezpečné situace, špatně snášejí stereotypy či mají potíže s adaptací a učením se společensky akceptovaným formám chování.⁵⁰

Za další vlivnou příčinu vzniku výchovných potíží se považuje kupříkladu **snížená inteligence** až mentální retardace. Inteligence je základem pro „*osvojení si základních morálních a sociálních norem, jednak napomáhá kontrole impulsů, aby bylo zamezeno odreagování napětí, které vyplývá z rozdílů mezi vnějšími požadavky na sociální konformitu a vlastním postojem dítěte či dospívajícího k těmto normám.*“⁵¹

S delikvencí odborníci spojují také dva pojmy: **psychopatický a neurotický jedinec**. **Psychopatie** se vyznačuje abnormální strukturou osobnosti a psychickými odchylkami. Navenek se tento jedinec projevuje neadekvátním chováním, konflikty s okolím, nepřizpůsobivostí, či nepřiměřenými vztahy. Takový jedinec je charakterizován jako egocentrický, neschopný empatie. Sociální a emoční nevyzrálост přímo souvisí s jeho neschopností prožívat pocit viny. Oproti Matouškovi autorka Koudelková vnímá neurotického jedince jako emočně narušeného. **Neurotický delikvent** má samozřejmě jako jiní jedinci fungující svědomí, které jej usvědčuje, stejně tak pocity viny, úzkosti či svědomitosti. U neurotiků můžeme nalézt takové emoční poruchy jako deprese chronického rázu, vnitřní napětí či návaly úzkosti. Delikventní chování, které je primárně symptomatickou neurotickou poruchou, může vyjadřovat kupř. rodinný či vnitřní konflikt.⁵²

V tomto kontextu chci zmínit i vliv psychického či fyzického **násilí páchaného na dospívajícím - syndrom CAN**. Pojem „**cyklus násilí**“ je znám již přinejmenším 40 let. Jedním z mechanismů cyklu je, že se dítě roli násilníka naučí od rodičů.⁵³ Tento vliv ho může ovlivnit na celý život a „*jeho častým důsledkem bývají vývojové poruchy chování v dospívání i poruchy osobnosti v dospělém věku. Dle osobnostních dispozic s projevy spíše násilnými a agresivními, nebo neurotickými, úzkostnými a depresivními, včetně citové lability. Postižený vývoj emotivity a naučené odlišné vnímání a reakce na sociální podněty jako důsledek násilí na dětech, způsobuje dle současných studií bez rozdílu pohlaví již*

⁵⁰VYKOPALOVÁ, M. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.

⁵¹KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 69.

⁵²KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

⁵³VOLAVKA, J. *Rodiče a agresivní děti (Přenos násilného chování mezi generacemi)* Praha: Vesmír, 2003, s. 35-37.

v dětství zvýšenou míru agresivity a útočnosti.⁵⁴ Avšak ne u všech dětí, které jsou doma svědkem násilí, se rozvine problémové chování. Kanadské centrum pro soudní statistiku ve své zprávě z roku 2003 zabývající se tématem dětské agrese a vystavení násilí doma nicméně konstatuje, že vystavení dospívajícího jedince násilí v domácnosti má velkou spojitost s agresivním chováním během dětství. Uvádí, že přibližně 32 % dětí, jež uváděly, že jsou doma svědky násilí, vykazuje zvýšeně agresivní chování, oproti 16 % dětí zbylého vzorku a dále uvádí, že rodičovský přístup může redukovat nebo zintenzivnit (v případě hostilního přístupu⁵⁵) poruchy chování dítěte.⁵⁶

Co se týče samotné **agresivity**, tato je součástí lidské přirozenosti tj. standardní složkou výbavy osobnosti a „hraje velkou úlohu ve vývoji dítěte, dokonce úlohu stejně velkou jako láska.“⁵⁷ M. Vágnerová ji v negativním slova smyslu charakterizuje „jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen nebo ochoten respektovat normy chování na úrovni odpovídající věku, eventuálně úrovni rozumových schopností.“⁵⁸ Mladiství se mohou stát agresivními také z důvodu, že nechtěně přebírají naše vzorce chování. Pokud máme v partnerském svazku časté konflikty a jednáme před dítětem v agresivním duchu, nelze se převzaté agresivitě divit.

Je však nutno konstatovat, že agresivní tendence nemají jen svou negativní stránku, která se v extrémní podobě projevuje porušováním sociálních norem a poškozováním či omezováním jiných lidí, nicméně existují i její přijatelné formy. Jejich pozitivní socializovaná varianta respektuje dané sociální normy a je součástí „**asertivity**“. Definuje schopnost prosazení se včetně realizace potřebných či dokonce žádoucích cílů.⁵⁹

2.2 Společenské prostředí a vlivy prostředí na osobnost dospívající mládeže

Společenské prostředí dospívající mládeže modifikuje vývoj každého z nás. V této kapitole bude blíže rozebrána problematika *lokálního, rodinného, školního a volnočasového prostředí, stejně tak se zmíním o vlivu vrstevníků a médií*. Největší prostor

⁵⁴JÁNSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, s. 74-75.

⁵⁵ reakce na chování dítěte zlostí, užívání více negativního oproti pozitivnímu zpevnování

⁵⁶ HOTTON, T. (*Canadian Centre for Justice Statistic*): *Childhood aggression and exposure to violence in the home*. Ottawa: Canadian Centre for Justice Statistic, 2003.

⁵⁷ ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004.

⁵⁸VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002.

⁵⁹VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie školního dítěte*. Praha: UK, 1997.

budu věnovat vlivu rodiny, neboť tato jak už zmiňuji opakovaně, bývá považována za faktor, který se nejmarkantněji podílí na dospívání jedince.

2.2.1 Lokální prostředí

V této podkapitole bych se letmo zmínil o **lokálním prostředí**, které je dalším významným činitelem výchovy a silně ovlivňuje mladistvé. Obecně vzato lokální prostředí lze pojmut jako geografické vymezení prostoru, ve kterém existuje řada organizací, společenství a zahrnuje i méně podstatné strukturální sítě, „*je to prostředí, s nímž jedinec přichází pravidelně a bezprostředně do kontaktu v každodenním životě. Zahrnuje nejen přírodní kvality prostředí, ale také celý systém institucí sloužící společenskému životu, vztahy mezi lidmi, sociální normy a hodnoty, vzory chování, prostor pro činnosti ve volném čase.*“⁶⁰

Užší pojetí je oproti tomu naprosto rozdílné. Lze ho vnímat jako sídliště, městskou čtvrť, či dokonce ulici se zvýšeným výskytem určitých sledovaných charakteristik, kupř. „ghetto“. Lokální prostředí v tomto užším významu slova má svou vlastní podobu jazyka, jedinečné vzory chování nebo dodržuje jisté regionální tradice, kdy současně umožňuje jedincům sdílet znalosti a zkušenosti. Můžeme tedy hovořit o tom, že významně ovlivňuje výchovu dospívající generace.⁶¹

2.2.2 Rodina

Rodinu lze definovat rozličnými způsoby. Záleží však také na úhlu, jakým způsobem k definici rodiny přistupujeme. Vědní disciplíny jako sociologie, psychologie, ekonomie, atd. definují pojem rodiny značně rozdílně. V zákoně o rodině je tato definována jako základní článek společnosti. Všeobecná deklarace lidských práv užívá definici „*přirozený základní prvek společnosti*“, což je v podstatě to stejné a tyto definice se znatelně neliší ani jinde v Evropě a to nejen z důvodu že se jedná o právní pojem.

„*V právníkové literatuře rodina není definována, ale obligátně je používán pojem rodinná kolektivita či určení – rodina jako základní článek společnosti,*“⁶² kdežto psychologický slovník definuje rodinu jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“⁶³

Co se týče složení rodiny, v současné době dochází k jejímu zmenšování, ačkoliv i

---

⁶⁰PŘADKA, M. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004, s. 30.

⁶¹PŘADKA, M. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004, s. 30.

⁶²KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí a výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 39.

⁶³HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 512.

početnější rodina není tak výjimečná, přesto však prochází dnešní jednotka rodiny značnými kvantitativními a kvalitativními změnami. Moderní rodinu označujeme jako rodinu nukleární, která zahrnuje jak otce, tak matku s dětmi, tudíž můžeme jinými slovy hovořit o manželské rodině. Oproti minulosti spolu již ve většině případů nežijí rodiče a prarodiče v jedné domácnosti společně s dětmi. Můžeme hovořit taktéž o snižujícím se počtu dětí v rodině, neboť dle současných statistik připadají na jeden pár max. dva potomci, nicméně snižující se trend počtu dětí však nemůže zajistit reprodukci současné populace. Za další negativní vliv můžeme v současnosti označit stále častější rozpad partnerství, což má samozřejmě značně nepříznivý vliv na výchovu a rozvoj osobnosti jedince. **B. Kraus** uvádí, že „*přítomnost obou rodičů je pro děti nenahraditelná. Oba rodiče se také stávají představiteli možného partnerského vztahu, který dítě od první chvíle svého života sleduje a na kterém se samo učí, jak takový vztah vypadá a jaká jsou pravidla jeho fungování.*“⁶⁴

Nepopiratelný je autoritativní vliv otce při výchově, absence této mužské autority bývá často označeno jako jedna z významných příčin výskytu delikventního chování. Otcova autorita absentující ve výchovném procesu může být důsledkem deprivacních příznaků, posléze samotné deprivace. Generace rodičů pocházející z rozvrácených rodin pak nezná určité vzorce chování, neboť je neměli možnost odpozorovat z komunikace a interakce vlastních rodičů, dokonce „*některé děti nemají oporu v biologických rodičích vůbec, jsou takzvanými sociálními sirotky; část z nich je vychována v ústavních zařízeních, kde se stávají obětí známých deprivacních vlivů disponujících k sociálnímu selhání.*“⁶⁵

Dále se nejen Matoušek s Kroftovou shodují, že pokud v rodině panují nepříznivé prostředí včetně otevřených konfliktů a vzájemného nepochopení, mají jejich děti velmi silné tendence uchýlit se ke společensky nežádoucím činnostem, kdy podle nich je toto tvrzení ověřeno četnými výzkumy mládeže. „*Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.*“⁶⁶

Z tohoto se dá vyvozovat, že jednou z podstatných příčin psychosociálních problémů a následných poruch chování je porušený vztah mezi rodiči a dítětem a vznikem forem neadekvátní péče, které mají na chování dítěte významný vliv.

J. Janský k této problematice uvádí, že „*tato neadekvátní péče může mít podobu psychické deprivace (nedostatky především v podnětové emoční sféře), zanedbávání (důraz*

⁶⁴ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 84.

⁶⁵ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 267-268.

*na socioekonomické nedostatky výchovy, týrání (tělesné, psychické), nebo sexuální zneužívání (aktivní, pasivní).*⁶⁷

Je třeba také dodat, že přestože v minulosti docházelo k zanedbávání dětí primárně v rodinách, které byly na nízké sociokulturní úrovni, tak dnes se do popředí páchání trestné činnosti mladistvých dostávají právě potomci rodičů z finančně lépe situovaných rodin, kde dítě nestrádá materiálně, nicméně citově, neboť velká část rodičů vlivem své kariéry nemá čas na své potomky nebo nestačí na jejich výchovu. V rámci těchto negativních změn v moderní rodině, se kupř. **B. Kraus** zmiňuje právě o dezintegraci tj. **rozvolnění vztahů v rodině**, kdy ubývá chvil, ve kterých se schází celá rodina pohromadě a nedochází tak ke vzájemné komunikaci, ať už se to týká běžných životních situací nebo přímo prožívání vzájemných radostí a starostí, a následně z tohoto plynoucí spolupráci. Členové rodiny se poté míjejí zaneprázdnění svými vlastními zájmy a povinnostmi. Tento jev se nazývá „*atomizace života v rodině*“.⁶⁸ Mladí lidé tento způsob života považují za samozřejmý a naprosto běžný. Rodina tímto však přichází o určitou část pozitivní emoční stránky vzájemného soužití.

2.2.3 Školní prostředí

Škola, hned po rodině, patří k velice významnému výchovnému činiteli. Jako sociální instituce má dané výchovně vzdělávací cíle, vlastní organizaci, poměrně jasně definované techniky a metody práce. Má také svůj řád, který musí být dodržován. Specifičnost školy je v hlavním cíli organizace, který tkví ve **vzdělávání a výchově v souladu s obecně platnými normami společnosti, v zásadách humanismu a demokracie**.⁶⁹

Školní prostředí působí na osobnost obsahovou náplní, nejen výukou, ale také typem sociální interakce a komunikace, úrovní třídy, osobností samotných učitelů. **J. A. Komenský** vyslovil názor, že „*je šťastná škola, kde se všemu učí jasnými vzory. Necht' se mládež učí ne pro školu, ale pro život.*“

Podstatnou roli by zde měl hrát učitel, který stejně tak jako rodič představuje pro děti autoritu. Zároveň by měl však učitel jistým způsobem vniknout do života dětí ve třídě a

⁶⁶MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 37.

⁶⁷JÁNSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudemus, s. 73.

⁶⁸KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 84.

⁶⁹ didaktické principy J. A. Komenského, sociálně-pedagogické aspekty J. J. Pestalozziho, nebo alternativní školy – Dewey, Montessori, Freinet atd.

*naučit se komunikovat se všemi.*⁷⁰ Zásadní výchovný proces totiž probíhá právě v rámci vzájemné interakce mezi žákem a učitelem tj. mezi dvěma generacemi. Škola by měla rozvíjet osobnost žáků a vést je k tvořivé komunikaci. Školní prostředí má stimulovat a kreativně podněcovat talentované a nejschopnější žáky, nicméně současně i povzbuzovat méně nadané a sociálně podporovat žáky nejslabší. Hodnocení výkonů a pracovních výsledků by mělo být založeno primárně na plnění konkrétních a splnitelných úkolů, nikoliv na antipatiích či sympatiích učitele k žákovi či studentovi. Na školu klade společnost různé požadavky, kupř. kvalifikovat studenty pro budoucí povolání. Dobrá vzdělávací politika státu vyvažuje zájmy jednotlivců a respektování individuality žáků, stejně tak zájmy společnosti.

Po roce 1989 sice prošlo české školství určitými změnami, tyto se však týkaly zejména formální úpravy, ale na změnu učebních osnov se poněkud pozapomnělo. Na základních školách i doposud, dle mého názoru a mých zkušeností s dospívajícími, chybí vyučování dětí dovednostem jako tvořivost či prosociální dovednosti, jako správné komunikaci mezi lidmi a další občanské ctnosti, které jsou předpokladem pro samostatný život v soudobé společnosti.

Například v občanské nauce se děti spíše seznámí s formálními stránkami fungování společnosti a státu, než s reálnými aspekty práva, v čem spočívá demokracie v praxi, jak akceptovat většinové mínění či odlišný názor, neučí je, jak se vyrovnat v pozitivním slova smyslu se zdroji autority, konceptem odpovědnosti. Neučí je správnému řešení konfliktů, asertivnímu obhajování vlastních zájmů a názorů, stejně tak neučí tolerancí k odlišnosti, respektu, rovnováze mezi sociální spravedlností a sociálními rozdíly atd.

V souvislosti se svým vstupem do školy dítě silně prožívá potřebu obstát nejen v kolektivu, předvést se v nejlepším světle, mít úspěch a sklízet pochvalu. Pokud jsou okolnosti příznivé, probouzí se v dítěti usilovnost, která se stane základní cestou k uspokojování potřeby vyniknout a prosadit se. Negativně na vývoj dítěte a vývoj jeho osobnosti však působí, když snaživost či pracovitost není podchycena a povzbuzována, ale naopak je podlamována. Toto způsobují hlavně opakující se neúspěchy navozující v dítěti negativní pocity, že na úkol nestačí či je horší než druzí, které posléze mohou vyústit v pocit méněcennosti.⁷¹ **Večerka a kol.** rozšiřuje toto tvrzení ve smyslu, že tato „běžná praxe segregovat určité studenty a označit je v podstatě za druhořadé může vést až k „sebenaplňující prognóze“, kdy žáci (studenti), „vyplní“ negativní očekávání svými

⁷⁰MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 19.

⁷¹HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha:Portál, 2004, s. 206.

*špatnými výkony. Neprospívající žáci zařazení do speciálních tříd bývají také vylučováni z mimoškolních aktivit, čímž se jejich poruchovost ještě dále prohlubuje. Část takto handicapovaných žáků, kteří již nemají co ztratit, může snadno nastoupit delikventní dráhu. Delikvence je tak v jistém smyslu alternativní cestou dosahování úspěchů (které nejsou schopni dosáhnout ve škole) a reakcí na „školní selhávání“.*⁷²

Co se týče **postoje rodičů** k přestupkům proti školnímu řádu, projevuje se zde latentní a nechtěné posilování delikventního chování v případě ospravedlňování takového chování rodiči, kdy tito na jednu stranu vyjadřují nevoli a trestají dítě, a na druhou stranu se snaží o to, aby přestupek potomka nebyl zjištěn. Toto je patrné hlavně u **záškoláctví**, nicméně je třeba jako rodič mít na zřeteli, že některé formy záškoláctví mohou vznikat dokonce na základě hlubší psychopatologie na straně dítěte, kdy se může jednat o poruchy chování na bázi disharmonického vývoje osobnosti spojené s agresivními tendencemi s trvale narušenou osobností. Záškoláctví může také signalizovat vážnou psychickou poruchu zejména některé psychotické onemocnění kupř. schizofrenii.⁷³ Terapeutické řešení dlouhodobých projevů tohoto rázu by mělo proto patřit do rukou odborníků (dětských psychologů a psychiatrů), neboť *„zejména z častých útěků z domova, záškoláctví a agresivního napadání spolužáků apod., se později vyvíjí chování kriminální.“*⁷⁴

2.2.4 Skupinové prostředí (prostředí vrstevníků)

Dále je ve vývoji dospívajícího akcentován vliv vrstevníků a nesprávných vzorů, vznikající obvykle spontánně a přirozeně. Sociální pedagogika toto také označuje pojmem skupinové prostředí. *„Jde o malé a neformální sociální skupiny. Jejich členové jsou v přibližně stejném věku, narodili se za stejných historických podmínek, jejich biologický, psychický, sociální a kulturní vývoj probíhá za přibližně stejných okolností.“*⁷⁵

*„Vliv problematických vzorů je tím větší, čím menší je vliv rodiny. Život ve městech dává mladým lidem mnoho příležitostí k rizikovému trávení volného času (herny, bary, diskotéky). Mladým lidem jsou bez velkých překážek dostupné různé typy návykových látek.“*⁷⁶ Také u dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevníky bude ještě silnější než u dětí s kvalitním rodinným zázemím. U

⁷²VEČERKA, K. a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Odbor prevence kriminality MV, Praha, 1997.

⁷³MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 109.

⁷⁴MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 157.

⁷⁵PŘADKA, M. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004, s. 31.

⁷⁶MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 268.

nás bývají nejčastějším typem delikventní skupiny právě ty, které navštěvují diskotéky, herny atd. a na tento způsob života nemají obvykle dostatek peněz, a tak posléze logicky začínají s trestnou činností.

„Novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách čili v neformálních vrstevnických skupinách. Neformální skupiny přitom u nás obvykle vznikají vydělením ze skupin formálních; nejčastěji je tvoří spolužáci ze škol, učilišť, svěřenci stejných docházkových a pobytových zařízení pro rizikovou mládež.“⁷⁷

„V některých západních zemích je dokonce vstupním rituálem do takovéto skupiny jedinců spáchání nějakého závažného trestného činu.“⁷⁸ Členové těchto skupin se vyznačují specifickým stylem komunikace, mají svůj vlastní jazyk, vlastní cíle i strukturální hierarchii. Skupinové prostředí se poměrně často stává jádrem vzniku sociopatologických jevů společnosti.⁷⁹

Důležitou roli zde hraje tzv. faktor seberealizace. Jde o tendenci „*nebýt outsiderem*“ ve skupině, ba naopak snažit se dosáhnout co nejvyššího sociálního statusu, obstát v očích vrstevníků jako někdo, kdo je „v pořádku“, kdo plně sdílí její hodnoty. U dětí, zvláště pak u mladistvých, je tato potřeba sociálního uplatnění zvýšená a může vyústit v nežádoucí projevy. Do popředí pak vystupuje egoismus, který pramení z nevhodné preference mladistvých, z pesimismu, či z nedostatku kladného životního zaměření bez snahy dosáhnout v životě eticky kladných hodnot. Úroveň seberealizace je samozřejmě závislá na úrovni potřeb, na intelektu i inteligenci, na etickém faktoru osobnosti formovaném socializačním procesem v rodině i ve společnosti, na životním cíli, životní filosofii, či na volných vlastnostech a motivaci.⁸⁰ Nezanedbatelný je samozřejmě v tomto ohledu opět i vliv rodinného prostředí, kdy rodiče častokrát nemají přehled o společnosti přátel svých dětí.

2.2.5 Volnočasové prostředí

Předposledním rozebíraným prostředím je volnočasové prostředí. V tomto vymezení se nejedná o geografické vymezení prostoru jako v lokálním prostředí. Naopak zde se jedná o prostor, který určuje životní styl člověka, stejně tak jeho společenský a kulturní standard. „*Moderní společnost přináší mnohé změny do života všech generací a*

⁷⁷MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s. 82.

⁷⁸MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

⁷⁹MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

⁸⁰LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*. Hradec Králové: Kotva, 1994.

mimo jiné také tu, že lidé začínají množství volného času považovat jako významnou hodnotu. A tudíž svůj volný čas, kdy nemusí být lidé v práci nebo ve škole, chtějí prožít co nejefektivněji za účelem relaxace, seberealizace nebo prostě za účelem pobavení a odreagování se od náročných životních situací.⁸¹ Volný čas představuje důležitou oblast seberealizace člověka.

Poprvé začínají dospívající chápat pojem „volný čas“ až ve srovnání s povinnostmi, se kterými se začínají setkávat při školní docházce. Osobnostní vývoj nabývá nové kvality, neboť dítě je vystaveno soustavnému vzdělávacímu působení a má nové zkušenosti s rozvržením a se způsoby naplňování dne, týdne, roku.⁸² Seberealizaci v rámci volného času mohou žáci naplňovat v mimoškolních aktivitách, neboť „*málo podnětné nebo dokonce nesmyslné trávení volného času je obrovským předpokladem vzniku sociálně patologického jevu.*“⁸³

Organizace volného času bývá v tomto věku obvykle zajišťována dospělými, jedinec má však již určité tendence a možnosti nakládat sám se svým volným časem. „*Zájmy mladších žáků nejsou většinou výrazně diferencované, proto je vhodné jim nabízet k výběru z řady rozmanitých činností. Touha po novém, nadšení pro činnost je charakteristickým projevem tohoto věku. S přibývajícím věkem se zájmy dětí vyhraňují a prohlubují.*“⁸⁴ Právě dohled dospělých nad náplní volného času je v tomto věku velmi nutný, protože dítě ponechané samo sobě, může často tento čas trávit nejen neproduktivně, ne-li přímo škodlivě.⁸⁵

Pubescenti naopak většinou považují většinou jakoukoliv organizaci volného času za manipulaci. Úlohu dospělých můžeme v tomto období charakterizovat tak, že dospělí zabezpečují nabídku určitých aktivit pro volný čas mládeže, kdy tyto aktivity mohou dokonce tvořit předpoklad pro budoucí profesní život pubescenta. Jeho volný čas, zejména pak jeho náplň, ukazuje na aktuální tendence v jeho osobnosti, stejně tak z ní lze do jisté míry vyvozovat jeho zájmovou a hodnotovou orientaci.⁸⁶

Rodiče musí vycházet z velmi důležité teze pro toto období vývoje, a tou je fakt, že výchova přechází do sebevýchovy. Adolescent stále více odpovídá sám za sebe. Je na něj již přenášena zodpovědnost samostatné volby trávení volného času, způsobu zábavy,

⁸¹PŘADKA, M. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004, s. 31.

⁸²SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994.

⁸³PŘADKA, M. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004, s. 31.

⁸⁴NĚMEC, J. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 24.

⁸⁵SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994.

⁸⁶SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994.

odpočinku a jak je rozvíjí.⁸⁷

Dospívající obecně potřebují neustále poznávat svět a nejen se v něm orientovat, ale také zasahovat do jeho dění. Zajímá je vše možné, neví, co by udělali dříve a mají tendence si vše sami vyzkoušet. Hledají samozřejmě takové činnosti, které odpovídají jejich předpokladům, touží v nich vyniknout a dosáhnout uspokojení.⁸⁸

Z výzkumu L. Sejčkové vyplynulo, že u mládeže ve věku 13 - 18 let je nejrozšířenější zájem o sport, ostatní zaměření jsou více závislá na pozitivních příkladech. S věkem se orientace posouvá do oblasti technické (modelářství, elektronika, počítače), humanitní (filozofie, pedagogika, historie), umělecké (výtvarné umění, film, divadlo, hudba), přírodovědné, matematicko-fyzikální aj. Bohužel u dětí a mládeže je nejčastější aktivitou volného času právě sledování televize. Značná část mladé populace vliv televize ani nekompensuje dalšími volnočasovými aktivitami.⁸⁹

2.2.6 Prostředí masmédií

Tok informací, které se k nám denně dostávají, je mnohonásobně vyšší, než tomu bylo u předchozích generací. Média mají obrovskou moc, kterou využívají přinejmenším diskutabilními způsoby.

Masmédia jsou také často viněna z negativního vlivu na chování dětí a mládeže, neboť neúměrně a ve špatném kontextu vystavují mladou generaci násilí. Ve vysílání se objevuje mnoho filmů (filmy určené přímo pro děti) s násilnou tematikou, podobné je to samozřejmě také u časopisů, počítačových her či knih pro mládež. Masmédia, jejichž popularita má vzrůstající tendenci, bývají někdy i nejučinnějším prostředkem manipulace, neboť televize vedle rodiny a školy patří k nejvýznamnějším socializačním institucím a tak ovlivňuje postoje a jednání dětí. „Dnes máme obrovský výběr duševní stravy, ať už na televizních kanálech nebo v kinech a v půjčovnách videokazet, na kompaktech nebo v knihách a časopisech. Ale čím svobodnější volbu člověk v tomto směru má, tím větší na něm leží odpovědnost za utváření jeho vlastního života a jeho duše. Jde o to, aby duše rostly do síly a krásy. Čím ji tedy živit?“⁹⁰

Masmédia by dle mého názoru měla přinášet nejen zábavu, ale plnit i výchovnou úlohu, což znamená utvářet výchovné pořady a filmy pro děti a mládež, naučné pořady či

⁸⁷SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994.

⁸⁸NĚMEC, J. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 24.

⁸⁹SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 180.

⁹⁰HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 117.

speciální pořady pro konkrétní rodiče řešící jejich problémové děti. Existuje zde také možnost vydávat naučné knihy určené rodičům a zaměřit se v nich na témata, jak dětem porozumět, zaujmout je a správně vychovávat. Masmédia by se měla zaměřit na prosazování lidských hodnot, výchovu k toleranci a porozumění.

Za závažné negativum bývá považováno, že mládež díky absenci různých koníčků tráví neúměrně mnoho času před televizní či počítačovou obrazovkou, kde je jim častokrát prezentována poněkud zkreslená realita a vzory nevhodné k následování. *„Sledování násilných obsahů může mít za určitých okolností nepříznivý vliv na diváky. Nejohroženější skupinou diváků jsou zvláště děti, jimž mohou být násilné obsahy škodlivé.“*⁹¹

Příkladem vlivu televize na mládež může být následující výsledek výzkumu komise Americké psychologické asociace, v němž se uvádí: *„Není sebemenší pochybnosti, že častější sledování televizního násilí je v korelaci s vyšším přijímáním agresivních postojů a agresivního chování. Vystavení dětí násilí v masmédiích, obzvláště v nízkém věku, může mít škodlivé celoživotní následky.“* *„Agresivní návyky naučené v mládí, jsou základem pozdějšího chování. Dlouhodobá studie chlapců konstatovala významný vztah mezi vystavením televiznímu násilí u osmiletých chlapců a antisociálním chováním, včetně závažných násilných kriminálních deliktů a domácího násilí o dvaadvacet let později.“*⁹² Kvalifikovaný odhad týkající se severoamerické mládeže uváděný Hamburgem konstatuje, že průměrný dospívající v době, kdy dovršuje 18 rok, má za sebou 11.000 hodin strávených ve škole a 15.000 hodin strávených sledováním televize. Podle Giddense věnuje britské dítě školního věku sledování televize během jednoho roku čas, který je ekvivalentní jednomu stu dní strávených ve škole.⁹³

Bohužel není možno zcela zamezit přístup dětí k materiálům s pornografickým, násilným či sadistickým obsahem, kdy tyto bývají volně přístupné v tištěné formě, na různých nosičích médií a ponejvíce na internetu. *„Násilí na obrazovce především láká k napodobení, děti si třeba zkoušejí šikanováním bezbranných spolužáků, co viděly na videu. Ale i když toto přímo nenapodobují, oslabuje se jejich schopnost soucitu a probouzí se v nich nebezpečné zalíbení v krutosti, případně v destruktivitě a v ničení věcí. U jiných dětí*

⁹¹JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003, s. 189.

⁹²VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon*. Olomouc: Votobia a Institut mediální komunikace při VŠJAK, 2005, s. 64.

⁹³MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 102.

*může sledování násilných pořadů vést naopak k přílišnému strachu z násilí a ke zbabělému chování.*⁹⁴

Počítačové videohry mohou být ještě nebezpečnější. Jsou pro děti vizuálně velmi přitažlivé a při některých se děti opravdu učí pracovat s počítačem zábavnou formou, či mohou rozvíjet jejich představivost a tvořivé schopnosti. Hrozí však, že počítač dítěti nahradí kamaráda, „odlákává je od přírody, zkracuje jejich kontakt s kamarády. Děti kvůli obrazovce přestávají číst. Počítačová obrazovka je zbavuje zájmu o cokoli jiného a stává se tak jejich první drogou.“⁹⁵ Lze říci, že „obrazovka počítače léká mnohé rodiče o to víc, že často ji z celé rodiny umí zapnout jen dítě a že u ní sedí hodiny samo. Ještě výrazněji než v případě obrazovky televizní je děsí, co dětem bere,“⁹⁶ nicméně málokterý rodič umí v tomto případě rázně zakročit. Dle mého názoru tento fakt řada zaneprázdněných rodičů naopak oceňuje, neboť přestože je dítě v pořádku doma, nemusí se mu plně věnovat, či toto považují za menší zlo než jiné případné volnočasové aktivity dětí.

Mezi nejoblíbenější patří bohužel hry, jejichž hlavní náplní je násilí. Tyto představují jisté nebezpečí, neboť se dítě nejen dívá na to, co se děje na obrazovce, ale samo způsobuje násilí či smrt jiným herním postavám. Toto může oslabovat jeho vnitřní zábrany proti násilnému chování a k násilí v realitě může být pak pouze krok.

Je však potřeba dodat, že co se agresivity pramenící z hraní počítačových her týče, názory se různí. Jedno stanovisko tvrdí, že brutální počítačové hry rozvíjejí u hráčů potřebu agresivity, opačný názor však proklamuje, že těmito hrami se agresivní děti naopak vybíjejí. Stejně tak jedna skupina psychologů tvrdí, že násilí v televizi a počítačových hrách nemá vliv na vývoj člověka a nemá být omezováno, druhá skupina psychologů tvrdí, že vliv má a jistá forma restrikce je potřebná.⁹⁷ Psychologická obec v tomto směru zůstane zřejmě rozpolcena i nadále.

Míra tohoto mediálního či virtuálního ovlivňování je tedy velmi individuální. „Masmédiím snadno a nejvíce podléhají ti jedinci, kteří jsou na hranici až za hranici sociální patologie, neboť se častěji nacházejí v pásmu snížené intelektové kompetence a jsou i na nižší estetické a morální úrovni.“⁹⁸

Svou roli zde sehraje i fakt, že prostřednictvím sdělovacích prostředků se k potenciálním pachatelům dostávají tipy na způsoby páchání trestné činnosti, její realizaci

⁹⁴ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, s. 19.

⁹⁵BLAŽEK, B. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 44.

⁹⁶ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995.

⁹⁷ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995.

⁹⁸ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995, s. 73.

a také zahlazování stop při nelegální činnosti vznikajících.

Z obsahu výše uvedené podkapitoly by se snad mohlo zdát, že mladý člověk je absolutně determinován sociálním prostředím a nemá jakoukoliv možnost svůj vývoj jiným směrem sám ovlivnit. Nad touto situací se zamýšlí i **A. Giddens** a praví: „*Kulturní prostředí, do něhož se rodíme a v němž vyrůstáme, má tak velký vliv na naše chování, že bychom si mohli připadat zbaveni jakékoli individuality nebo svobodné volby. Mohlo by se zdát, že se pouze „vléváme“ do předem stanovených forem, které pro nás společnost připravila.*“⁹⁹ Autor však v dalším textu neguje sám sebe a dodává, že přestože interakce se sociálním prostředím má na naši osobnost prokazatelně silný vliv, člověk přesto vždy dospěje do stádia sebeuvědomění, tedy oplývá i schopností samostatně myslet, jednat a stává se tak individualitou. Lze tedy učinit závěr, že si mladý člověk neosvojuje hodnotový systém pouze pasivně od okolí, ale také svou vlastní aktivitou.

3 Kriminalita mládeže a statistiky

Kriminalita je jednou z nejzávažnějších sociálně patologických jevů.¹⁰⁰ Jedná se o společensky nebezpečný jev, který stíhají příslušné státní orgány. Statisticky sledujeme počet trestních činností k určitému počtu obyvatel za určité období.¹⁰¹ Kriminalita mládeže je pak předmětem mnoha studií, které se snaží analyzovat tento negativní jev a také činitele zapříčínující její vznik. Podle Matouška s Kroftovou se v případě mladistvých jedná „o množinu všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchaných kýmkoliv, tedy i osobou, která ještě není trestně odpovědná,¹⁰² přičemž kořeny kriminality mládeže se proplétají ve velmi husté síti vzájemně se podmiňujících příčin. Na tyto příčiny se snaží odpovídat celá řada analytických schémat i modelů.“¹⁰³ Poznání a analýza příčin kriminality jsou pak východiskem nejen pro represivní složky, ale i pro činnost orgánů usilujících o omezování a předcházení negativním společenským jevům.

Lze konstatovat, že kriminalitě mládeže byla již od šedesátých let v Československu věnována poměrně značná část výzkumného úsilí a odborné pozornosti, stejně tak je tomu i

---

⁹⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 60.

¹⁰⁰ PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. et al. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001.

¹⁰¹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009.

¹⁰² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

¹⁰³ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 59.

v současnosti. Výskyt sociálně patologických jevů, jejich dynamika a změny jsou běžnou součástí naší společnosti. Příčiny, které existenci těchto jevů umožňují, se mění, avšak ne příliš znatelně.¹⁰⁴

Teoreticky i prakticky významnou je shledávána teorie kriminality spojená s poruchovostí socializačního procesu, který začíná již v dětství. Jak už jsem zmínil v předchozí kapitole, dostatečně je v této souvislosti znám vlivy rodiny, kdy v rodinách často dochází k volné výchově a dítě se tzv. vychovává samo a vzhledem k faktu, že pak často přetváří rodiče k obrazu svému, a ti se pak chovají podle toho, co si dítě přeje, může si posléze potomek dělat, co se mu zlíbí, což má za následek možné sklouznutí dítěte na kriminální dráhu.¹⁰⁵ Dále pak má na kriminalitu vliv škola, pracovní prostředí, vrstevníků, nevhodně tráveného volného času i sám faktor dospívání. Pravdou však také zůstává, že valná většina jedinců se jednoduše za určitých okolností dokáže prohřešit proti všeobecně přijímaným pravidlům chování. Mnozí lidé se někdy dopustí drobných krádeží – vezmou si v obchodě něco, co nezaplatí, či si odnesou z pracoviště nějakou drobnost, například kancelářský papír, který posléze použijí ji pro vlastní potřebu.¹⁰⁶

Za jako poměrně podstatný aspekt spojený s kriminalitou mládeže bývá považován také ten, že na základě empirických výzkumů se daří mladistvým pachatelům značnou část deliktů před okolím buď v celé míře zatajit či jsou tyto delikty známy pouze jejich vrstevníkům, ať už se jedná o svědky nebo spolupachatele tohoto závadového jednání, čili *„rozmach delikventního jednání nezletilců a mladistvých významně podporuje počáteční „úspěšnost“ tohoto jednání. Odhaduje se, že přibližně 50 % deliktů zůstane neodhaleno (rodiči, pedagogy nebo orgány činnými v trestním řízení), přičemž policie zareaguje aktivně v nejlepším případě jen v 10 - 20 % případů. Například vandalismus, ona vstupní prověrka navozující pokušení k dalšímu závažnějšímu proviňování, zůstává fakticky neodhalován. Poněkud příznivější statistická čísla vykazující odhalování deliktů jsou uváděna v případech násilných činů a u krádeží.“*¹⁰⁷

Výše zmíněný předpoklad dokladuje i statistický průzkum L. Čírtkové, kdy objem trestaných prohřešků připadal 67 % na rodiče, 20 % na učitele případně školu a pouze 13% bylo projednáváno Policií ČR. Tento fakt znamená, že reakcí policie byl postižen pouze

---

¹⁰⁴ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002

¹⁰⁵ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002

¹⁰⁶GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.

¹⁰⁷NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Liberec: Dialog, 2006, s. 33.

každý desátý přečin mladistvých,¹⁰⁸ tudíž lze z těchto údajů vyvodit, že vypovídací schopnost oficiálních statistik je do značné míry ovlivněna latencí delikventního chování mladistvých pro oficiální orgány.

3.1 Druhy nejčastěji páchané kriminality a právní úprava

Důraz na roli výchovy, případně nevhodnosti a prevenci klade i trestní zákoník a trestní řád, které obsahují pro trestní stíhání mladistvých některá speciální ustanovení.¹⁰⁹ Struktura trestné činnosti mladistvých je do jisté míry odlišná od struktury trestné činnosti dospělých pachatelů.

Co se týče kriminálního chování mládeže, toto má nejčastěji povahu majetkové trestné činnosti. V České republice jsou nejčastějšími delikty mladistvých: krádež, výtržnictví, porušování domovní svobody, loupež, poškozování a neoprávněné užívání cizí věci. Podobnou strukturu má kriminalita mládeže i v jiných západních zemích. „*Majetková trestná činnost u mládeže v absolutních počtech trestných činů ve všech západních zemích vysoce převažuje nad násilnými trestnými činy.*“¹¹⁰

Můžeme tedy konstatovat, že nejčastějším druhem kriminality páchané mládeží je nepopíratelně **majetková kriminalita**, kdy zde převažují především krádeže prosté, krádeže vloupáním a kapesní krádeže.¹¹¹ V této souvislosti jsou dle autorky Vágnerové krádeže charakteristické záměrností jednání. O krádeži tedy můžeme hovořit až tehdy, pokud je dítě na takovém stupni rozumové vyspělosti, kdy je schopno pochopit pojem „vlastnictví“ a akceptovat normu chování vymezující odlišný vztah k vlastním a cizím věcem.¹¹² „*O pravé krádeži hovoříme tehdy, když dítě či mladistvý odcizí nějaký předmět vědomě a plně si přitom uvědomuje nesprávnost svého chování. Většina krádeží v dětském a mladistvém věku není způsobena psychiatrickým onemocněním, má na nich převážně podíl prostředí, kde dítě vyrůstá, parta či nevýhodné postavení v kolektivu dětí.*“¹¹³ U mladistvých pachatelů je pak značná tendence zcizovat předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí a mnohdy paradoxně některé mnohem cennější věci nechávají na svém místě bez povšimnutí.

V těchto případech se jedná spíše o formu zkratkovitého jednání. Pokud se dítě

¹⁰⁸ <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2003/03_04/cirtkova.html>

¹⁰⁹ VICHLENDÁ, M. *Základy kriminologie*. Holešov: SPŠ MV, 2005.

¹¹⁰ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 269-270.

¹¹¹ VICHLENDÁ, M. *Základy kriminologie*. Holešov: SPŠ MV, 2005.

¹¹² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 1999.

¹¹³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009, str. 96.

nebo dospívající dopustí krádeže, je namístě podrobné šetření k detekování příčiny, proč ke krádeži vlastně došlo. Neměli bychom v žádném případě trestat mladistvého, aniž by byl znám motiv jeho jednání.¹¹⁴

Násilná kriminalita poté představuje druhou nejčastější skupinu trestné činnosti mládeže. Co se týče způsobů páchaní této trestné činnosti, trestná činnost bývá páchána často ve skupině či pod vlivem alkoholu, přičemž brutalita útoku vzrůstá.¹¹⁵ Za alarmující bývá považován také fakt, že věkový průměr pachatelů násilné kriminality se dle současných poznatků od 80. let neustále snižuje.¹¹⁶

Z oficiálních statistik dostupných na webových stránkách ministerstva vnitra lze dovodit pravdivost kriminologických závěrů o skladbě trestné činnosti mladistvých pachatelů, neboť drtivý podíl na spáchaných závadových skutcích mládeže je tvořen právě činy násilnými a činy proti majetku.

Další typickou formou trestné činnosti mládeže je **výtržnictví, mravnostní a drogová kriminalita**. Velice závažnou formou kriminality mládeže jsou pak také **rasově či národnostně motivované trestné činy**.¹¹⁷ Za zmínku též stojí zdůraznit výskyt relativně nových jevů v kriminalitě dětí a mládeže. V poslední době v souvislosti se snadným přístupem k internetu, vzrůstá kupříkladu i trestná činnost páchána jeho prostřednictvím, konkrétně se jedná o **porušování autorských práv či šíření a přechovávání pornografie**.¹¹⁸ Nedá se však říci, že by mládež páchala pouze určité druhy trestné činnosti, bohužel se v kriminalitě mládeže promítají různorodé skutkové podstaty od výtržnictví přes distribuci omamných látek až po vraždu.¹¹⁹

3.1.1 Prameny práva

Oblast delikvence dětí a mládeže upravuje v českém právním řádu několik norem. Tou nejobecnější je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Speciálními zákony jsou zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, nicméně hlavním pramenem upravujícím delikvenci dospívajících v České republice je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a

¹¹⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009, str. 96.

¹¹⁵ VICHLENDÁ, M. *Základy kriminologie*. Holešov: SPŠ MV, 2005.

¹¹⁶ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 267-268.

¹¹⁷ VICHLENDÁ M. *Základy kriminologie*. Holešov: SPŠ MV, 2005.

¹¹⁸ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 267-268.

¹¹⁹ <<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>>

soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, který navazuje na první a jediný samostatný český trestněprávní systém, zabývající se delikvencí mládeže z roku 1931, kdy byl přijat zákon o trestním soudnictví nad mládeží. Jedná se o lex specialis ve vztahu k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu, které jsou používány subsidiárně. Na rozdíl od trestního zákoníku a trestního řádu je zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže primárně zaměřen spíše na restorativní, výchovné působení a prevenci, spíše než na samotnou represii. Ve velké míře se soustředí na ochranu dospívajících pachatelů. Jako každý zákon samozřejmě není dokonalý a proto nejasnosti či jisté nedostatky musela vyřešit až praxe a judikatura.

„Pokud k delikventnímu nebo projevům sociálně - patologickému chování dojde, je nutné vyzoomět kurátora pro děti a mládež na příslušném úřadě (konkrétně orgán sociálně-právní ochrany dětí), který má v rámci zákona oprávnění učinit potřebné kroky k tomu, aby na základě dohody se zákonnými zástupci a za pomoci výchovných opatření, došlo k nápravě, skutek se neopakoval, případně aby ve spolupráci se soudci, probační a mediační službou a složkami činnými v trestním řízení bylo neoprávněné jednání dětí a mládeže potrestáno.“¹²⁰

3.1.2 Věkové vymezení dospívajících z hlediska práva

Zde uvádím základní termíny související s věkovým vymezením dospívajících pachatelů:

„dítě“ - „*lidský jedinec v období od narození do 15 let, přičemž někdy pro jedince tohoto věku používají orgány činné v trestním řízení též označení „nezletilý“*,¹²¹ (termín nezletilý je vymezen v právu občanském prostřednictvím pojmu „zletilost“ neboť zatímco občanské právo termín mládež, potažmo mladistvý nezná, z hlediska trestního práva má rozlišování těchto termínů zásadní význam¹²²) dítě nemá trestní odpovědnost a dopouští se **„činu jinak trestného“**, místo trestní sankce jim může být uložena v rámci občanskoprávního řízení tzv. ochranná výchova.

„Dítětem mladším patnácti let“ je v tomto smyslu dle ustanovení § 2 písm. c)

¹²⁰ <http://socialnipece.praha.eu/jnp/cz/rodina/socialne_pravni_ochrana/delikvence_a_socialne_patologicke_jevy/index.html>

¹²¹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 117.

¹²² v občanském právu je podstatné, zda fyzická osoba má způsobilost k právům a povinnostem nebo-li způsobilost mít práva a povinnosti. Jde o tzv. právní subjektivitu, která vzniká narozením nezávisle na pohlaví, jazyku, náboženství, majetku či politickém smýšlení

Zákona č. 218/2003, zákon o soudnictví ve věcech mládeže ten, kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku a „*byť by se z dikce nedovršil patnáctý rok věku mohlo zdát, že takovou osobou je dítě pouze do dne, který předchází dni, ve kterém dítě dovršilo patnáct let, je takovým dítětem i osoba ještě v den svých patnáctých narozenin, neboť patnáctý rok věku je dovršen až uplynutím dvacáté čtvrté hodiny takového dne.*“¹²³

„**mládež**“ - název, který je používám v souladu s mezinárodními dokumenty, pro skupinu mladých lidí do doby dovršení 18. roku věku bez vymezení dolní hranice věku. **Úmluva o právech dítěte** chápe jako horní hranici **věk osmnáct let**.¹²⁴ Zákon č. 218/2003 pak definuje mládež jako děti mladší patnácti let a mladistvé.

„**mladistvý**“ - výraz, který je užíván v souladu s naší trestně právní úpravou, přičemž tento označuje za mladistvého dle ustanovení téhož paragrafu písm. d) ten, kdo v době spáchání „**provinění**“ dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku¹²⁵, mladistvý je tedy již trestně odpovědný, nicméně se v řízení postupuje dle zák. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže.¹²⁶ „*Současná česká právní úprava umožňuje trestně stíhat za přestoupení zákona jen mladistvé, kteří v době spáchání činu dovršili patnáct let. Mladiství jsou již trestně odpovědní, ale je potlačena represivní snaha státu a sankce, které jsou jim ukládány, nejsou tak přísné jako u dospělých.*“¹²⁷ Užitím stejného principu jako u kategorie dětí se považuje osoba za mladistvou ode dne následujícího po dovršení věku 15 let do dne dovršení věku 18 let včetně, **dospělým** pachatelem je pak ten, kdo v době spáchání trestného činu překročil věk osmnácti roků.

Je nutno podotknout, že ani dosažení určitého věku nutně nemusí pro dospívajícího pachatele znamenat trestní odpovědnost. Berou se v potaz samozřejmě i další aspekty jako jeho osobní, rodinné a sociální poměry. Mravní a rozumová vyspělost a také schopnost jedince uvědomovat si následky svého jednání. V některých směrech lze osoby blízké věku mladistvého (prameny různě uvádí rozmezí 18 - 21 let, zákonem však tato hranice není přesně vymezena a to proto, že proces dospívání, proces dosažení sociální zralosti, je

¹²³ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 10.

¹²⁴ Úmluva o právech dítěte, vyhlášena Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 v New Yorku, ratifikována ČR 7. 1. 1991, publikována pod č. 104/1991 Sb. Část I., čl. 1

¹²⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁶ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

individuální) posuzovat obdobně jako osoby mladistvé, protože ani vývoj takových osob nemusí být plně ukončen. Tento fakt je podstatný významný nejen pro posuzování viny a trest a proto je obecnou polehčující okolností, dopustil-li se pachatel trestného činu ve věku blízkém věku mladistvých dle ust. § 33 písm. b) tr. řádu.¹²⁸

„Za zmínku a úvahu ještě stojí příklady někdy až překvapivě nízká hranice trestní odpovědnosti dětí v jiných zemích. Od sedmi let jsou děti trestně odpovědné kupříkladu v Hongkongu, Singapuru, Zimbabwe, Irsku (zde však jen ve výjimečných případech) a ve Švýcarsku (děti zde soudí zvláštní orgány). Od osmi let jsou děti trestně odpovědné např. ve Skotsku a Bermudách, od devíti na Maltě a v Uruguayi, od desíti let v Anglii, Malajsii, na Novém Zélandu či v Severním Irsku, od 11 let v Turecku, od 12 let pak v Kanadě, Izraeli, na Kypru, v Nizozemsku a Řecku, od 13 roků ve Francii...“¹²⁹

3.2 Statistiky kriminality dospívající mládeže

Ve zprávě o bezpečnostní situaci na území ČR za rok 2009 se uvádí, že „stav, dynamika a struktura kriminality jsou analyzovány na dlouhodobých časových řadách statistik zjištěných trestných činů a pachatelů trestné činnosti. Struktura kriminality se vyjadřuje poměrem jednotlivých skupin trestných činů, a to majetkových, hospodářských, násilných a mravnostních.“¹³⁰ Zjišťované údaje jsou důležitými faktory ovlivňující informovanost o kriminalitě, jak laické, tak i odborné veřejnosti. Zjištěné údaje bývají podkladem pro různé odborné studie, ale i pro média či zákonodárce při odůvodňování nové právní úpravy.

Výchozím krokem pro hledání adekvátních možností kontroly **kriminálního chování mládeže** je logicky statistická analýza kriminality, přičemž pramenem základních dat o kriminalitě a jejích pachatelích jsou statistické ročenky kriminality České republiky.¹³¹ V případě statistik je nutné brát v úvahu její zdroj, a to primárně z hlediska objektivního obrazu. Každý zdroj používá jiné kategorie zjišťující charakteristiky kriminality. Relevantními zdroji mohou být: policie, soudy, státní zastupitelství, oběti

¹²⁷ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 320.

¹²⁸ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Linde, 2006.

¹²⁹ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Liberec: Dialog, 2006, s. 12-13.

¹³⁰ <<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>>

¹³¹ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.

trestné činnosti, pachatelé, případně jakýkoli vzorek populace.¹³²

Policejní statistiky vykazují kriminalitu zjištěnou a objasněnou. Sledují se v nich kriminalita mládeže, dospělých pachatelů či recidivistů a trestné činy jsou členěny do několika souhrnných kategorií (majetková, násilná, mravnostní, hospodářská atd.). V policejních statistikách se projevuje pouze kriminalita oznámená, resp. registrovaná.¹³³

Statistiky státního zastupitelství zobrazují kriminalitu stíhanou a **soudní statistiky** vykazují trestné činy pravomocně odsouzené.¹³⁴ Soudní statistiky jsou vytvářeny z hlediska pachatele trestné činnosti podle jednotlivých stádií soudního řízení. Tedy osoby stíhané, obžalované, souzené a odsouzené.

Při pohledu do minulosti, již samotný vývoj kriminality v devadesátých letech minulého století v České republice charakterizují kvalitativní a kvantitativní změny v kriminalitě dětí a mladistvých. Toto období považujeme z hlediska kriminality mládeže za klíčové. Za více než posledních dvacet let se zvýšil trojnásobně počet řízení vedených proti dětem a mladistvým. Od roku 1990 vzrostl počet pachatelů ve věku 15 – 18 let o 100%, u dětí do 15 let dokonce o celých 160 %.¹³⁵

Jak jsem zmínil v úvodu kapitoly, struktura dat, které se týkají **kriminality dětí a mladistvých**, je nepopíratelně ovlivněna mírou objasněnosti trestné činnosti. Statistika kriminality, vedle údajů o kriminalitě jako sociálním jevu, zobrazuje výsledky činnosti orgánů činných v trestním řízení. Z těchto důvodů lze srovnávat pouze kriminalitu objasněnou. U kriminality registrované, avšak neobjasněné, nejsou bohužel známy údaje o osobách pachatelů, tedy ani potřebné údaje o jejich věku. Z této skutečnosti pak vyplývají kvantitativní a kvalitativní vlastnosti dat.¹³⁶

Dále bych zmínil, že rozdíl mezi skutečnou kriminalitou a kriminalitou registrovanou se označuje jako kriminalita latentní. Zjišťování rozsahu latentní kriminality je ovšem velmi obtížné. Způsobem, jak se o těchto činech dozvědět jsou zejména různé kriminologické výzkumy, neboť u mládeže existuje vysoká míra latentní kriminality a to zejména v již

¹³² MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Nakladatelství Portál, s.r.o., 2011, s. 141.

¹³³ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření: trestně právní, sociálně psychologické, pedagogické a léčebné aspekty*. Praha: Nakladatelství Policejní akademie České republiky, 2002, s. 34.

¹³⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření: trestně právní, sociálně psychologické, pedagogické a léčebné aspekty*. Praha: Nakladatelství Policejní akademie České republiky, 2002, s. 34.

¹³⁵ < <http://tisk.juristic.cz/510461/tisk/old> > ze dne 15.12.2011

¹³⁶ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.

zmíněné oblasti bagatelní kriminality.¹³⁷

3.2.1 Vývoj statistiky kriminality dospívající mládeže

Zaměřím-li se na statistiky a vývoj kriminality mládeže konkrétně, „v posledním desetiletí 20. století vzrostl podíl dětí a mladistvých na počtu všech pachatelů trestné činnosti v ČR ze 13 % na 20 %. Počty dětských a mladistvých pachatelů kriminálních aktivit měly svůj vrchol v polovině devadesátých let. Od té doby počty mladistvých pachatelů trestné činnosti klesají, zatímco počty dětských pachatelů se udržují zhruba na stejné úrovni.“¹³⁸ Celkem stanulo v roce 2009 před soudem 4147 mladistvých, což bylo o 192 méně než v roce 2008. Dětských pachatelů do 15 let, kteří nejsou trestně odpovědní, v roce 2011 vykázaly statistiky 2 430, tedy o 692 méně než o rok dříve. Svoji roli na celkovém poklesu případů hraje demografický vývoj, kdy populačně silné předrevoluční ročníky již dospěly a dospívajících je o poznání méně.¹³⁹ Dále byl zaznamenán dlouhodobý pokles registrované kriminality mládeže, jenž byl v roce 2010 zaznamenán jak u dětí mladších 15 let, tak u mladistvých. Počet dětí – pachatelů trestných činů klesl na 1 606 (- 488, - 23,3 %) a mladistvých pachatelů na 4 010 (- 1 329, - 24,9 %).¹⁴⁰ Registrovaná **kriminalita mládeže** v roce 2011 nezaznamenala oproti roku 2010 výraznějších změn, a to jak u dětí mladších 15 let, tak u mladistvých. Počet dětí – pachatelů trestných činů nepatrně klesl na 1 568 (-2,4 %), počet mladistvých pachatelů mírně stoupl na 4 038 (+0,7 %).¹⁴¹

Existují dva pohledy na to, zda kriminalita mládeže stagnuje či klesá. Jak už jsem naznačil v úvodu kapitoly, v této problematice existuje vysoká míra latence a to zejména v oblasti bagatelní kriminality. Policejní statistiky pracují pouze s kriminalitou oznámenou, tudíž je velmi obtížné zjistit celkový rozsah kriminality mládeže. Způsob, jak se o latentní kriminalitě dozvědět, jsou zejména různé kriminologické výzkumy.¹⁴²

¹³⁷ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005. s. 125.

¹³⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 145.

¹³⁹ <<http://www.novinky.cz/krimi/205767-kriminalita-deti-klesa-ale-jejich-brutalita-roste.html>>

¹⁴⁰ Zdroj: statistiky Ministerstva vnitra

¹⁴¹ <<http://www.mvcr.cz/clanek/zpravodajstvi-zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2011.aspx>>

¹⁴² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005. s. 125-126.

4 Možnosti prevence a eliminace kriminality dospívající mládeže

Pro analýzu budoucího vývoje kriminality je velmi důležité soustředit se právě na kriminalitu mládeže. Je nezbytné věnovat trvalou pozornost formám a projevům sociálně patologických jevů právě u dětí a mladistvých, přičemž tato pozornost nesmí být pouze rázu represivního, ale má mít spíše podobu pedagogicko - psychologické analýzy.¹⁴³

Obecně můžeme konstatovat, že základním nástrojem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dospívajících ve školách. Preventivně mohou významně působit i nevládní organizace. Dalším prostředkem prevence může být sama sociální politika státu, která ovlivňuje systém vzdělávání, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu, apod. Nejzazším prostředkem sociální prevence je působení trestního práva a speciálně trestu odnětí svobody, který může působit odstrašivě. V této kapitole bych se soustředil primárně na roli sociální pedagogiky a preventivní úlohu státu.

Kazimír Večerka uvádí, že cílovou skupinou preventivních opatření mohou být:¹⁴⁴

- hyperaktivní děti,
- děti selhávající ve škole,
- děti s poruchami chování,
- děti zneužívané a týrané v rodinách,
- děti z dysfunkčních rodin,
- děti z prostředí (čtvrtí) vykazující vysokou úroveň kriminality,
- děti z rodin žijících pod hranicí životního minima,
- děti z rodin, v nichž chybí otec,
- děti vykazující predelikventní chování,
- populace všech rodičů v komunitě,
- populace všech občanů státu aj.

Volba cílové skupiny udává optimální preventivní strategii, nejvhodnější prostředí pro ni a okruh osob.¹⁴⁵

Základní kategorie prevence kriminality

Nejpoužívanější schématem v minulosti v oblasti prevence bývala primární,

¹⁴³ŘEHOŘ, J. *Základy kriminologie, doplňkové texty pro posluchače studijního programu „Ochrana obyvatelstva“*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, 2007.

¹⁴⁴VEČERKA, K. et al. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Odbor prevence kriminality MV, Praha, 1997.

¹⁴⁵VEČERKA, K. et al. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Odbor prevence kriminality MV, Praha, 1997.

sekundární a terciární stratifikace, vycházející z preventivního modelu medicíny, přičemž kritériem pro rozlišení prevence kriminality na úrovni primární, sekundární nebo terciární je buď okruh adresátů či vývojové stádium kriminality.¹⁴⁶

Podle okruhu adresátů dělíme prevenci kriminality na:

- prevence **primární** (nepřímá prevence kriminality - plošná).
- prevence **sekundární** (přímá strategie prevence - zaměřená na rizikové skupiny, ze kterých se mohou stát budoucí pachatelé, ale i oběti).
- prevenci **terciální** (předcházení recidivě pachatele a oběti)¹⁴⁷

Primární prevence má pozitivně působit na hodnotovou orientaci dětí a mladistvých prostřednictvím různých aktivit (výchovných, vzdělávacích, osvětových a poradenských) směřujících ke smysluplnému využívání volného času. Zvláště v dnešní době je právě využití volného času mládeží spojováno s největším vlivem na závadové chování dospívajících, neboť „*především mládež ve věku 13 – 15 let tráví volný čas venku, v partě a to víc jak 4 hodiny denně. Je zde velký prostor ke vzniku závadových part ubíjejících čas, páchajících trestnou činností nezletilých (vlajkonoši páchající divácké násilí na fotbalových stadionech, sprejeři, vandalové a výtržníci)*“.¹⁴⁸

Sekundární prevence se zaměřuje na mládež, u které je zvýšené riziko, že se stane sociálně nepřizpůsobivou, nebude respektovat obecně závazné normy chování či bude páchat trestnou činnost. Jedná se zejména o mládež náklonnou k drogám, která má problém se školní docházkou, vandalismem, gamblerským, extremismem, případně dalšími sociálně patologickými jevy.

Úkolem **terciární prevence** je primárně předcházení kriminální recidivě. Tento druh prevence je tedy věnován mládeži s kriminální minulostí, přičemž usiluje zejména o jejich resocializaci a také začlenění do normálně fungující společnosti skrze motivaci a poradenství.

Kromě tohoto uvedeného zařazení prevence je prosazováno další tripartitní členění, které se s předešlým dělením vzájemně doplňuje a prostupuje, a to **dělení prevence podle jejího obsahového zaměření a to na:**

¹⁴⁶ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 59.

¹⁴⁷ ŘEHOŘ, J. *Základy kriminologie, doplňkové texty pro posluchače studijního programu „Ochrana obyvatelstva“*, Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, České Budějovice, 2007.

¹⁴⁸ Volný čas a prevence u dětí a mládeže. Dostupný z:

<<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>>

- **sociální**
- **situační**
- **viktimologická**

Sociální prevence, nejrozšířenější z řady preventivních opatření, se zaměřuje na sociální faktory kriminality. Působnost sociální prevence zahrnuje globální problematiku rodiny, školství, zdravotnictví, zaměstnanosti, volného času mládeže, profesní přípravy, atd. V centru sociální pozornosti jsou tu především sklony jedince k páčání trestné činnosti. Dále se zaměřuje na prostředí, ve kterém probíhají procesy socializace a sociální integrace. Patří sem také do značné míry problematika účinnosti trestů a dalších výchovných opatření, vězeňství a postpenitenciární zacházení.¹⁴⁹

Úkolem **situační prevence** je odstraňování kriminogenních situací. Těžištěm jsou tedy opatření snižující možnost spáchání trestného činu a zvyšující pravděpodobnost odhalení pachatele. Na základě dlouhodobých kriminalistických studií jsou jistá místa, určitá doba dne, týdne, měsíce či roku a určité konkrétní situace pro některé kriminální aktivity příhodnější než jiné, tudíž cílená kontrola a znalost těchto situací může rozsah kriminality do jisté míry ovlivnit v pozitivním slova smyslu. Tento druh prevence je v praxi praktikován častěji než prevence sociální. Zavádění situační prevence je znatelně rychlejší, jednodušší a v některých případech i levnější a její účinnost je snadněji ověřitelná, přičemž efekt pozorujeme okamžitý nicméně krátkodobější. Aplikace situační prevence vede někdy jen k přesunu kriminality do jiné lokality.¹⁵⁰

Viktimologická prevence je zaměřena přímo na oběti trestných činů, pracuje však i s obětmi potencionálními. Její hlavní náplní je činnost osvětová a poradenská.¹⁵¹

4.1 Programy prevence kriminality

Na prevenci delikventního chování mládeže se podílí celá řada institucí jak v celostátním měřítku, tak i na místních úrovních. Projektům prevence kriminality mládeže se na centrální úrovni věnuje celá řada ministerstev, zejména ministerstvo vnitra (Institut pro kriminologii a sociální prevenci, PIS při PČR atd.), ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (školské úřady, instituce výchovného poradenství, pedagogicko-psychologické poradny, speciální pedagogická centra, dětské domovy, diagnostické ústavy,

¹⁴⁹ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.

¹⁵⁰ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.

¹⁵¹ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.

výchovné ústavy), ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo práce a sociálních věcí a v neposlední řadě také ministerstvo zdravotnictví. V rámci svých resortů se prevencí na místní úrovni zabývají orgány policie, státní zastupitelství, soudy a zejména sociální i speciální instituce (kupř. krizová centra pro děti a mládež, K-centra, D-centra, Fond ohrožených dětí, Linka bezpečí, Linka pomoci, poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, specializovaná pracoviště sociální prevence, občanská sdružení pro děti a mládež, azylové domy pro mládež, domovy pro matky v tísní, sociální kurátoři pro mládež a další).

Svou roli v preventivní činnosti zastávají též obce, zájmová sdružení občanů, různorodé nadace, církve (rozličné církevní aktivity, katolická charita) atd. Za nejdůležitější činitele v předcházení závadového chování mládeže však bývá považován vliv rodiny a školy, tedy institucí, s nimiž je mladý člověk v neustálém kontaktu.

JUDr. Zoubková uvádí, že základem úspěchu prevence kriminality mládeže je „*primárně její včasné a dlouhodobé působení. Prevence kriminality mládeže je proces, který je nutné nezanedbat, neodkládat a pokud možno s ním začít od nejútlejšího věku dítěte.*“¹⁵²

Co se týká objemu dotací, kupř. dotace ze státního rozpočtu do oblasti prevence kriminality prostřednictvím Ministerstva vnitra, jsou poskytovány již od roku 1996, v posledních šesti letech v ustáleném objemu přibližně 80 mil. Kč ročně.¹⁵³ Existuje však mnoho programů prevence a vzhledem k omezenému rozsahu své bakalářské práce zařazuji jejich podrobnější přehled do příloh viz. **Příloha PI.**

Dokumenty zabývající se strategií prevence rizikových projevů

V resortu školství, mládeže a tělovýchovy byl k rizikovým projevům chování žáků a studentů ve školách a školských zařízeních vydán v roce 2007 **Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů**, který se týkal dětí ve školách a školských zařízeních, kdy tento vychází z příslušných vládních zákonů, Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže, Národní strategie protidrogové politiky a Strategie prevence kriminality. Vymezuje nejen základní pojmy, ale také začlenění prevence do školního vzdělávacího programu. Definiuje jednotlivé instituce v systému prevence a stejně tak úlohu pedagogického pracovníka. Tato metodika obsahuje také **Minimální preventivní**

¹⁵² ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 119.

¹⁵³ <<http://www.mvcr.cz/clanek/seznamte-se-odbor-prevence-kriminality-460981.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>>

program jako věcný dokument školy, jež se zabývá vedením žáků ke zdravému způsobu života a jeho kladnému rozvoji. Tento model je založen na podpoře jednak vlastní aktivity žáka, na zapojení pedagogického sboru školy a neméně na spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy. Tento minimální preventivní program bývá zpracován školním metodikem prevence na období jednoho roku. Vyhodnocení účinnosti jeho provádění za školní rok je pak součástí výroční zprávy o činnosti školy. Dále metodický pokyn sjednocuje postup škol a školských zařízení při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže. Primární prevence sociálně patologických jevů u žáků v rámci působnosti MŠMT se zaměřuje na mnoho rizikových jevů jako zejména záškoláctví, šikana, vandalismus, kriminalita a také užívání návykových látek.¹⁵⁴ Od roku 1996 jsou pravidelně zpracovávány střednědobé **strategie prevence kriminality**, které jsou pravidelně po ukončení příslušného období vyhodnoceny a na základě vyhodnocení bývají přijata nová, účinnější opatření. V minulém roce skončila **Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 až 2012**, která navazovala na předchozí řadu střednědobých strategií. Nově byla oproti předcházejícím strategiím výrazně posílena samosprávná role krajů, co do odpovědnosti za bezpečnost občanů. Kraje realizovaly projekty prevence kriminality na území celého kraje, části nebo na území obcí a zaměřují se především na majetkovou a násilnou kriminalitu, z důvodu, že těmto lze preventivně a účinně předcházet a mají zásadní vliv na pocit bezpečí občanů.

V **resortu ministerstva vnitra** je kladen zvýšený důraz na plošné zavádění **Systému včasné intervence** a **Týmu pro mládež** jako významných nástrojů snižování trestné činnosti mládeže. V neposlední řadě bych v této souvislosti vzhledem ke své profesi blížeji zmínil **policejní preventivní programy** Preventivně informační skupiny Policie ČR a Comunity policing.

Preventivní činnost zajišťují v současném organizačním systému Policie ČR **Preventivně informační skupiny Policie ČR**, které jsou zřízeny při všech krajských a okresních ředitelstvích PČR. Konstituováním PIS PČR se vytvořila síť specialistů na informování veřejnosti o práci policie a o možnostech ochrany před trestnou činností. Kromě komunikace se sdělovacími prostředky se činnost PIS soustřeďuje především na realizaci primárních preventivních programů ve školách, na pořádání jednorázových prezentačních akcí Policie ČR a na informování laické veřejnosti o kriminalitě a způsobech

¹⁵⁴ <www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/PH_20006_07_51_MP_k_prevenci_SPJ_k_podpisu_mini.doc>

ochrany před ní prostřednictvím nejrůznějších informačních materiálů a aktivit. Přehled průběžně realizovaných projektů je obsažen v materiálu „*Příklady dobré praxe PIS PČR*“¹⁵⁵

Přednášky a přednáškové cykly zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů, na zvýšení právního vědomí a na bezpečné chování patří k hlavním činnostem PIS PČR a městské policie a jsou určeny pro širokou veřejnost, tak míří obsahově i ke specifikovanějším cílovým skupinám kdy jsou krom různých věkových skupin mládeže často oslovovány také ženy a senioři. Policisté v rámci těchto aktivit poskytují i rady, jakým způsobem si dospívající mají zabezpečit svůj majetek (správné zabezpečení kola a jiného osobního majetku) či jak postupovat, stanou-li se obětí trestného činu.

Přednáškové akce mohou být jednorázové i v různě obsáhlých cyklech (viz kapitola o projektech přiřazovaných do oblasti sociální prevence).

Community policing čili **policejní služba veřejnosti** je strategie a filosofie policejní práce založená na přesvědčení, že součinnost a podpora veřejnosti může přispět ke kontrole nad kriminalitou. Veřejnost může pomoci identifikovat to, co je podezřelé, a nasměrovat pozornost policie na existující problémy.

Toto staronové pojetí policejní práce, které doplňuje a usnadňuje standardní policejní postupy, vychází zejména z **následujících principů**:¹⁵⁶

- Za bezpečnost a veřejný pořádek není odpovědná pouze policie, nýbrž celá veřejnost. Instrukce a občané přijímají i díky tomuto policejnímu přístupu svůj díl odpovědnosti za kvalitu života v místě svého bydliště. Hodnoty aktivní občanské společnosti tak postupně nahrazují přetrvávající lhostejnost občanů k věcem veřejným.
- V okrsku vykonává pěší hlídku stále stejný policista, který se stará o jeho bezpečnost (občan osobně zná svého policistu).
- Policie vede své partnery k společnému řešení trestné činnosti a současně usiluje o eliminaci příčin jejího výskytu (prevence předchází represí).
- Policie pravidelně informuje veřejnost o bezpečnostní situaci a při plánování své činnosti bere pravidelně v úvahu potřeby a očekávání občanů vyjádřené pravidelnými průzkumy spokojenosti (policie je službou veřejnosti).¹⁵⁷

¹⁵⁵ <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/dobrapraxe/index.html>>

¹⁵⁶ <<http://www.policie.cz/clanek/co-je-to-community-policing.aspx>>

¹⁵⁷ <<http://www.policie.cz/clanek/co-je-to-community-policing.aspx>>

Zatímco základním principem primární prevence, která spadá převážně do gesce ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, je v první řadě výchova ke zdravému životnímu stylu všech dětí a mládeže prostřednictvím podpory širokého spektra sportovních a dalších zájmových aktivit, sociální prevence v projektech prevence kriminality, se zaměřuje především na takové cílové skupiny a do takového prostředí, které obsahově naplňují definici „sekundární prevence“.

Sociální prevence představuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace jedince a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny páchání trestné činnosti.

Projekty z okruhu sociální prevence se proto orientují především na potenciální nebo již na skutečné pachatele trestné činnosti, na kriminogenní prostředí a na sociálně znevýhodněné skupiny obyvatel. Do sociální prevence je zahrnuta také pomoc obětem trestné činnosti.

Široké spektrum projektů sociální prevence lze rozčlenit dle převažující povahy aktivit a zaměření na cílové skupiny ve vztahu k mládeži na:

- sportovní aktivity (sportovní vybavení, skate + in line areály, plácky, hřiště),
- jiné zájmové aktivity (klubové, technické, umělecké),
- nízkoprahová zařízení + streetwork,
- poznávací akce, výchovné a terapeutické pobyty,
- krizová a poradenská zařízení (azylová zařízení, výchovná zařízení),
- specifické projekty (projekty na zvyšování právního vědomí, proti šikaně a projekty participující na činnosti PMS,SVI, fanprojekty apod.),
- pomoc obětem trestné činnosti. Vložit poznámku

Přesné hranice vymezující výše uvedené typy nelze většinou stanovit, neboť aktivity, které zahrnují, se často prolínají a přesahují, přičemž obšírné definování jednotlivých projektů sociální prevence uvádím v **Příloze PI**.

4.2 Role sociální pedagogiky ve výchovném procesu dospívající mládeže

„Sociální pedagogika je součástí pedagogiky a spadá do integrální soustavy věd o

výchově člověka.¹⁵⁸ Definice pedagogického slovníku je však pouze velice úzce pojatou definicí sociální pedagogiky, neboť se jedná se o hraniční disciplínu, která čerpá z mnoha oborů jako právo, psychologie, pedagogika, sociologie, antropologie i filozofie.¹⁵⁹

Autor **B. Kraus** definuje sociální pedagogiku jako disciplínu, která se zaměřuje na „**stěžejní**“ tj. zabývá se potřebami všech jedinců, neboť nepostihuje pouze „*problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především se vztahuje na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi jejich potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti,*“¹⁶⁰ a každý člověk je tudíž potenciálním objektem sociální pedagogiky. Díky tomu je náplní sociální pedagogiky široké spektrum aktivit.

V případě rozvoje sociální pedagogiky v českých podmínkách a vývoji této vědní disciplíny po sametové revoluci bychom mohli s nadsázkou hovořit o jejím vzkříšení, kdy v současné době prodělává neustálý vývoj, který je způsoben neustále se vyvíjející situací ve společnosti. Jednak vlivem společenských změn souvisejících s technizací a globalizací světa, ale také s nárůstem patologií, které společnost musí řešit.

Z hlediska **praxe** ji pak můžeme charakterizovat jako aplikované odvětví pedagogiky zabývající se výchovným působením na rizikové či sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých. Rovněž je zaměřena na výchovu a pomoc rodinám s problémovými dětmi, na skupiny mládeže ohrožené drogami, na jedince propuštěné z vazby. Dále se zaměřuje také na aktivní tvorbu a rozvoj vtažů jedince k druhým studuje procesy utváření kolektivů dětí a mládeže, zájmové útvary i sociální procesy, které v nich probíhají, řeší problematiku multikulturní výchovy a obecně sociálně patologických jevů, či dokonce vliv působení masových komunikačních prostředků.¹⁶¹ Funkce sociální pedagogiky také neméně sledují i normativní konformitu a sociálně - integrační pomoc.¹⁶² Jádrem věci je permanentní socializační proces člověka v měnícím se světě a jeho interakce s prostředím a tak nejsou moderní přístupy progresivní sociální pedagogiky pouze programem, který čeká na klienta, který se dostane do bezradné životní situace,

¹⁵⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vydání, Praha: Portál, 2001, s. 203.

¹⁵⁹ <wikipedie.cz>

¹⁶⁰ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí a výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 12.

¹⁶¹ SEMRÁD, J. JURÁČKOVÁ, I.; ŠÍMA, V. *Průvodce sociální pedagogikou v kontextu pedagogických věd*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

¹⁶² <http://www.ronge.cz/dokumenty/skripta_VS/S_Socialni_pedagogika.pdf>

kterou se chopí řešit.¹⁶³

Velké téma sociální pedagogiky je také **prevence** tj. předcházení negativním jevům například prostřednictvím volnočasových aktivit, během nichž lze relaxovat, kompenzovat komplikovanou životní situaci, či se sebevzdělávat.

Ve vztahu k mládeži se v současnosti problematikou sociální pedagogiky zabývá kupř. Peter Ondrejko, mimo jiné také sociolog, který se ve své vědecké činnosti zaměřuje na sociologické otázky výchovy, dále řeší problémy mládeže, metodologické otázky sociálních věd a vztah sociální práce a sociální pedagogiky.

Ondrejko prozměnu akcentuje tyto **koncepce a přístupy** sociální pedagogiky:¹⁶⁴

- učení o specifických výchovných cílech (tzv. výchovné ideály)
- aplikace konkrétní sociální etiky s cílem iniciovat sociální smýšlení a prosociální chování
- sociální výchova, vědecký systém sociální výchovy
- specifický aspekt výchovného působení, kdy každá výchova se uskutečňuje v konkrétním sociálním prostředí a v konkrétních sociálních podmínkách¹⁶⁵

V rámci problematiky soudobé sociální pedagogiky se samozřejmě pořádají mnohé konference, kdy bych zmínil fakt, že sám **Institut mezioborových studií Brno** pořádal v roce 2009 konferenci „*Sociální pedagogika ve střední Evropě - Současný stav a perspektivy*“, v roce 2011 mezinárodní vědeckou konferenci "*Sociální pedagogika v souvislostech globální krize*", kterých se pravidelně účastní řada významných odborníků z Polska, Slovenska a České republiky.¹⁶⁶ Vzhledem k úspěchu, se kterým se tato konference setkala, připravil Institut mezioborových studií jako hlavní pořadatel další, v pořadí již čtvrtý ročník s názvem "*Dilemata sociální pedagogiky v postmoderním světě*".¹⁶⁷

Konference si kladou za cíl srovnání stavu oboru Sociální pedagogika v zemích střední Evropy, neboť sociální pedagogika jakožto interdisciplinární obor se v těchto zemích nachází v různých stupních rozvoje, stejně tak se ubírá různými směry. Neméně důležitým cílem konferencí je diskuse o perspektivách sociální pedagogiky, „*která se*

¹⁶³ <http://www.ronge.cz/dokumenty/skripta_VS/S_Socialni_pedagogika.pdf>

¹⁶⁴ ONDREJKO P. *Úvod do metodologie sociálních věd, (základy metodologie kvantitativního výskumu)*, Praha: REGENT, 2005.

¹⁶⁵ ONDREJKO P. *Úvod do metodologie sociálních věd, (základy metodologie kvantitativního výskumu)*, Praha: REGENT, 2005.

¹⁶⁶ <<http://www.imsbrno.cz/cs/konference.html>>

¹⁶⁷ <<http://www.imsbrno.cz/cs/konference.html>>

*zabývá například pojmy spjatými s prostředím, jako je atmosféra školy a klima třídy, kdy se záměrně prostředí pedagogizuje, neboť právě nenucená tvořivá atmosféra může mít daleko nosnější vliv v oblasti výchovy a vzdělávání než tisíce slov, které nás pohlcují nejen ve vzdělávacím procesu, ale i v prostředí naší přetechnizované doby plné informací. Ovšem využití prostředí jako výchovného momentu vyžaduje od pedagogických pracovníků velkou tvořivost, protože musí přihlížet nejen k výchovným cílům, ale také k životní situaci svých žáků, studentů, svěřenců, klientů, kteří jsou ovlivňováni prostředím svých rodin, lokalit apod.*¹⁶⁸

4.3 Sociální pedagog a metody sociálně výchovného působení

I v současnosti bývá sociální pedagog často označován za vychovatele, což není příliš výstižné a toto označení nepostihuje plnou šíři sociálně pedagogické problematiky, neboť je to odborník připravený nejen pro oblast pedagogickou (vzdělávací a výchovnou), ale také pro oblast sociální a společenskou.

V soudobé společnosti je funkce sociálního pedagoga proměnlivá, proto je obtížné najít společného jmenovatele, který by funkci sociálních pedagogů jasně a zřetelně definoval. I přes to lze však najít základní společné funkční znaky, které tuto profesi charakterizují. V souvislosti s touto problematikou uvádí H. Tuggener **dvě hlavní funkce sociálního pedagoga:**¹⁶⁹

- **Funkce integrační** - obsahuje primárně *defenzivní moment* tj. základem je snaha o zeslabení či absolutní odstranění segregace osoby, která je psychicky, sociálně či psychosociálně společností na překážku a potřebuje z tohoto důvodu podporu a pomoc odborníků
- **Funkce rozvojová** - obsahuje především *moment prevence* a zahrnuje prakticky celou populaci. Jde především o zajištění žádoucího vývoje osobnosti ve směru správného způsobu života a hodnotného naplnění volného času jedince.¹⁷⁰

Stejně tak **B. Kraus** dospěl k již zmíněným dvěma oblastem a těmi jsou **prevence a terapie**. Jako sociálně pedagogickou prevenci chápe působení sociálního pedagoga v oblasti výchovy, kde je hlavním faktorem působení na rozvoj osobnosti v prostředí. Jde tedy o rozbor aspektů působících v prostředí rodiny, vrstevnických skupin a společenských

¹⁶⁸ <http://www.rongce.cz/dokumenty/skripta_VS/S_Socialni_pedagogika.pdf>

¹⁶⁹ TUGGENER, H. *Sociální pedagog- profesní model*. Éthum, 1995, č.8/9, s. 47 – 54.

¹⁷⁰ TUGGENER, H. *Sociální pedagog- profesní model*. Éthum, 1995, č.8/9, s. 47 – 54.

organizací. Sociálně pedagogická terapie se potom má zabývat výchovou či převýchovou lidí, kteří mají problém se jakkoliv zařadit do společnosti. Mezi takové mohou patřit například osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, nepřizpůsobiví jedinci, přistěhovalci apod.¹⁷¹

Právě z toho důvodu, že není striktně dána náplň práce soc. pedagoga, **L. Gulová** hovoří o větších možnostech při uplatnění sociálního a volnočasového pedagoga díky značnému uvolnění po roce 1989. Jako hlavní argumenty pro větší využití předmětného povolání uvádí dnešní dobu prázdnoty a individualismu. S tím samozřejmě souvisí špatné trávení volného času, které lidi nenaplňuje a ze kterého logicky nezískávají kvalitní hodnoty. Zřetelný je i dopad krize rodiny a nestabilita hodnot v naší společnosti. Pro člověka podílejícího se na výchově našich dětí pak platí: „*Nároky na kvalitu jeho lidských vlastností i kvalitu vzdělání neustále stoupají.*“¹⁷²

Sociální pedagog by měl být mimo jiné i obhájcem skupin, kterým pomáhá při získávání výhod.¹⁷³

Východiskem pro osvojení si poznatků z oblasti metod výchovného působení sociální pedagogiky je samozřejmě znalost výchovných metod. Ze všech různých třídění výchovně vzdělávacích metod zmiňme alespoň následující:

- metody **přímého výchovného působení** (tzv. intencionální) – např. vysvětlování, hodnocení
- metody **nepřímého výchovného působení** (tzv. funkcionální) – např. vliv učitele, příklad¹⁷⁴

Oproti tradiční pedagogice, která pojednává zejména o první kategorii metod, **sociální pedagogika klade důraz právě na kategorii druhou.** Jedná se tedy o takové metody, kdy vliv vychovatele není bezprostřední a přímočarý směrem k vychovávanému, ale využitím okolností, prostředí, vlivů z okolí se snaží vychovatel na danou osobnost studenta zapůsobit. Tedy naplňují tyto postupy princip, kdy *vychovávaný co nejméně pociťuje, že je vychován.*¹⁷⁵

¹⁷¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001.

¹⁷² NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 114.

¹⁷³ <http://www.rongecz.cz/dokumenty/skripta_VS/S_Socialni_pedagogika.pdf>

¹⁷⁴ <<http://socialne-vedy.studentske.eu/2008/10/sociln-pedagog-metody-sociln-vchovno.html>>

¹⁷⁵ <<http://socialne-vedy.studentske.eu/2008/10/sociln-pedagog-metody-sociln-vchovno.html>>

K těmto funkcionálním metodám patří:

- **Organizování prostředí**
- **Práce se skupinou** - založena na využití tlaku skupiny na jedince.
- **Využívání životních situací** – využívá se běžných životních aktivit, jakými jsou kupř. hra, práce, sport.
- **Inscenační metoda** - založena na uměle navozených situacích a hledání jejich řešení.
- **Režimová metoda** - staví na navození jistého řádu, časového uspořádání činností.¹⁷⁶

---

¹⁷⁶< <http://socialne-vedy.studentske.eu/2008/10/sociln-pedagog-metody-sociln-vchovno.html>>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

5.1 Cíl výzkumného šetření

Jak je zřejmé již z teoretické části mé bakalářské práce, cílem praktické části bude analyzovat především sociální aspekty, které ovlivňují sociálně patologické chování jedinců. K získání potřebných informací jsem zvolil metodu rozboru vybraných kazuistik mladistvých pachatelů, se kterými jsem měl osobní zkušenost při výkonu svého povolání vyšetřovatele Služby kriminální policie a vyšetřování, kdy jsem využil skutečnosti, že v rámci výkonu své profese jsem v průběhu trestního řízení měl možnost nahlížet do spisových materiálů těchto konkrétních dospívajících. Tito se dopustili protiprávního jednání, na jehož základě jsem posléze zahájil trestní stíhání těchto pachatelů.

Přesto že i u mladistvých pachatelů může být druh trestné činnosti a naplnění konkrétních skutkových podstat pestré, vybral jsem z vlastní zkušenosti trestnou činnost, která je kvalifikována jako trestný čin (u mladistvých pachatelů nehovoříme o trestném činu, nýbrž o „provinění“) krádeže dle § 205 a loupeže dle § 173 zák. č. 40/2009 Sb. Tyto trestné činy jsem vybral záměrně. Tato protiprávní jednání bývají jedněmi z nejrozšířenějších a za společného jmenovatele můžeme považovat touhu po majetku. V případě trestného činu loupež se navíc přidává fyzické násilí či alespoň jeho pohrůžka. Jednotlivé případy jsou zaznamenány tak, aby z nich bylo patrné, že mezi těmito skutky je tenká hranice, která je však v případě trestní sazby značně odlišná. V základní skutkové podstatě je stanovena u krádeže trestní sazba s horní hranicí odnětí svobody až na dvě léta nepodmíněně, avšak v případě loupeže je tato horní sazba až 10 let nepodmíněně. Samozřejmě, že v případě odsouzení mladistvých pachatelů je tato trestní sazba v případě odsouzení krácena na polovinu a není ukládán trest, nýbrž trestní opatření.

Pro potřeby této bakalářské práce jsem se převážně zaměřil na tyto dílčí cíle:

- akcentace postavení a vliv rodiny na vývoj dítěte
- zohlednění vlivu rizikových faktorů na vznik delikventního chování dospívajících

5.2 Výzkumné předpoklady

Samotným cílem výzkumu je pak, na základě osobního pozorování a vyhodnocení

poznatků z kazuistik, potvrdit či vyvrátit stanovené předpoklady, kdy v rámci těchto se soustředí primárně na ověření okolností, které bývají častými příčinami nežádoucího vývoje mládeže (vliv rodiny a dále vlivy, které dítě a posléze dospívajícího obklopují – škola, vrstevníci, zkušenosti s návykovými látkami), které mohou v nejhorším případě vyústit až v kriminální jednání dospívajících.

- 1) pachatelé trestné činnosti pocházejí převážně z negativního rodinného prostředí
- 2) nedůsledná výchova v kombinaci s volným životním stylem rodiny je v přímé souvislosti s pácháním trestné činnosti dospívajících
- 3) absence jednoho z rodičů či sociálně patologické jevy vyskytující se u rodičů či příbuzných negativně ovlivňují vývoj dospívajícího v jeho dalším životě
- 4) značný vliv na rozvoj kriminálního jednání dospívajících má též vliv vrstevníků
- 5) pachatelé z řad dospívajících mívají horší prospěch, problémy ve škole a dopouští se často záškoláctví
- 6) pachatelé z řad dospívajících, mají zkušenosti s návykovými látkami

5.3 Metody výzkumného šetření

Jak již bylo nastíněno výše, k provedení výzkumného šetření a ověření svých předpokladů, jsem zvolil kvalitativní výzkumnou metodu a to konkrétně analýzu případových studií neboli kazuistik¹⁷⁷, které spočívají v „*systematickém zkoumání jednotlivce prostřednictvím pozorování a rozhovoru, umožňující detailní poznávání chování, vývoje a rozvoje jeho osobnosti, přičemž získané poznatky nelze zobecnit ani generalizovat.*“¹⁷⁸ Toto označení bývá často užito v psychologii, sociologii, pedagogice (kupř. v pedagogice slouží kazuistické rozbory k vědecko - výzkumným účelům jako výchozí podklady pro tvorbu hypotéz, resp. účelům didaktickým¹⁷⁹) či medicíně, a krom aplikace v klinické praxi a poradenství bývá těchto užito při popisu individuálních případů.¹⁸⁰

¹⁷⁷ pojem kazuistika byl dokonce znám již v antické kultuře. První dětská kazuistika je datována z roku 1601. První kazuistiky zkoumaly vývoj dětí autorů a to například Ch. Darwin, J. Piaget a další. Nejznámější českou studií je studie V. Příhody v Ontogenezi lidské psychiky.

¹⁷⁸ MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 10.

¹⁷⁹ <<http://www.wikipedia.cz>>

¹⁸⁰ MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.

V práci byly použity následující **techniky**:

- vlastní pozorování
- analýza odborných dokumentů (mezi použité odborné dokumenty patří primárně posudky z oboru psychiatrie, zprávy z odboru sociálních věcí, případně lékařské zprávy),

kdy jsem zároveň po celou dobu výzkumného šetření čerpal z již nabytých poznatků z odborné literatury.

5.4 Popis zkoumaného vzorku

V následující podkapitole jsou popsány skutečné případy mladistvých delikventů z poměrně nedávné doby, na nichž chci demonstrovat, jak se v reálu do praxe orgánu činných v trestním řízení promítají skutečnosti, které byly blíže rozvedeny v teoretické části práce. Konkrétně jsem vybral 4 kazuistiky protiprávního jednání dospívajících ze své policejní praxe z doby od roku 2011 do 2012.

Vzhledem k dané povinnosti mlčenlivosti vyžadované zákonem však ve své práci uvádím pouze iniciály a data narození, která jsem pozměnil. Souhlasí pouze rok narození.

5.5 Vzorové kazuistiky

Případ první

Sedmnáctiletý Lukáš dne 27. 1. 2011 kolem 01:00 hod. na Praze 8, za použití šroubováku vypáčil zámek levých předních dveří motorového vozidla Volkswagen Golf, poté do vozidla vnikl, vozidlo prohledal a následně z něj odcizil fotoaparát zn. Canon a vojenský nůž, čímž způsobil majiteli vozidla škodu na odcizených věcech ve výši 3.300,- Kč a dále škodu na poškození vozidla 1.500,- Kč, kdy při odchodu z místa činu byl Lukáš zadržen majitelem předmětného vozidla.

Lukáš žije se svou matkou, která je vyučená švadlena a naposledy pracovala jako prodavačka, ale nyní je na mateřské dovolené, neboť vychovává dceru jeho sestry, která je závislá na drogách. S matkou vychází dobře. Otec pracuje jako skladník a je přísný. Má tři starší sestry, z nichž jedna užívá drogy, a dvě pracují jako prodavačky. Nikdo další v rodině neměl problémy s hazardem, drogami či alkoholem. Neví, zdali byl někdo z rodiny soudně trestán.

Vyrůstal s oběma rodiči a sestrami v pražské čtvrti Karlín. V rodině uvádí hádky o peníze. Na dětství nemá dobré vzpomínky a to nejen vzhledem k rodinným poměrům, dle

svých slov se cítil v dětství jako „kůl v plotě“. Žádné koníčky v dětství neměl, rodiče ho k ničemu nevedli. Otec měl navíc matku často bít, neboť na ni žárlil, jeho samotného za různé prohřešky a zastávání se matky trestal údery opaskem.

Jmenovaný nebyl v jeslích ani mateřské škole. Základní školu zahájil o rok dříve. Prospíval na jedničky a dvojky. Jednou měl dvojku z chování, ale již si nemůže vzpomenout za co. Po ukončení základní školy nastoupil na sociálně právní školu, kde však měl absence. Zde mu z tohoto důvodu a také z důvodu, že začal užívat drogy, studium přerušili. Poté další studium vzdal. Ještě se měl posléze chvíli učit na zedníka, ale to jej nebavilo a téměř okamžitě studium opustil. Ve věku 15 - 16 let byl ve výchovném ústavu kvůli užívání drog.

Co se návykových látek týče, od třinácti let kouřil tabákové cigarety, nyní je to kolem deseti denně. Alkohol začal ochutnávat ve dvanácti letech. Pije pivo a někdy rum. S alkoholem však problémy nemá. Ve věku třináct až čtrnáct let užíval denně marihuanu. Od patnácti let užívá pervitin a to jednou až dvakrát do měsíce. Abstinenčními příznaky netrpí. Již dvakrát se podrobil detoxikační léčbě.

Ke své trestní minulosti uvádí, že jako mladistvý byl již dvakrát odsouzen za trestné činy krádež. V prvním případě odcizil v prodejně potravin kabelku, ve které se mimo jiné nacházela peněženka s finanční hotovostí a platebními kartami. V druhém případě vnikl do bytu otevřeným oknem, kde se pokusil odcizit koženou bundu. V obou případech byl zadržen majiteli odcizených věcí. K tomuto uvádí, že tyto skutky opravdu provedl, protože se vždy nechal přemluvit svými kamarádem, kterého nejmenoval.

Případ druhý

Sedmnáctiletý Michal s dosud neztotožněným spolupachatelem dne 3. 4. 2011 kolem 23:20 hod. na Praze 3, za pomoci kladívka sloužícího k nouzovému výstupu z autobusu, poškodil skleněnou výplň okna levých předních dveří motorového vozidla Mercedes Benz v hodnotě 4.100,- Kč, poté do vozidla vnikl a následně z něj odcizil peněženku s finanční hotovostí ve výši 700,- Kč, 2 ks platebních karet vydaných ČSOB a. s., 1 ks platební karty Komerční banky, dále doklady od výše uvedeného vozidla a osobní doklady majitele předmětného vozidla v celkové hodnotě 6.700,- Kč, kdy posléze opětně sám dne 16. 4. 2011 v době od 02:00 hod. do 03:00 hod. na Praze 8, vnikl nezjištěným způsobem do motorového vozidla Citroën Jumper, z kterého následně odcizil 2 ks elektrických brusek zn. Festol a Bosch v celkové hodnotě 13.000,- Kč, přičemž byl při tomto jednání zadržen hlídkou policie.

Michal žije od svých 4 let se svou babičkou v pražské čtvrti Žižkov. Matku by již nepoznal, neboť ta si našla přítele, který jej v dětství mlátil. Když se tak stalo, utíkal za babičkou. Následně jí byl vzhledem k nezájmu matky svěřen do výchovné péče. Finančně na tom však byli dobře. Co řekl, to dostal. Babička jej rozmazlovala a mohl si dělat, co chtěl, děda byl o něco přísnější, nicméně v jeho 12 letech zemřel. Ve věku 15 - 16 let byl ve výchovném ústavu kvůli záškoláctví, chytl se špatné party. Otec je vyučený malíř, nyní pracuje jako sanitář, má dobrou povahu a vycházejí spolu, ale již žije se svou novou rodinou. Má ještě nevlastního bratra a sestru z otcovy strany. Co ví, tak jeden z jeho strýců měl brát drogy a byl trestaný pro krádeže. Nikdo jiný v rodině však nemá problémy s alkoholem nebo hazardními hrami.

Nebyl v jeslích a snad ani v mateřské škole, neboť byl pořád se svou babičkou. Na základní škole měl trojky a pro záškoláctví stále dvojku z chování. Místo školy se raději zdržoval ve společnosti svých problémových kamarádů. Vyšel z 9. třídy ZŠ a poté se začal učit kuchařem, nicméně brzy jej to přestalo bavit. Kvůli záškoláctví byl ve výchovném ústavu, ale neví, kdy přesně to bylo.

Co se návykových látek týče, tak od patnácti let kouří tabákové cigarety, nyní cca dvacet denně. Alkohol mu nechutná. Ve věku dvanácti let začal nepravidelně kouřit marihuanu, nyní denně. Od patnácti let užívá pervitin a to minimálně jednou týdně. Jednou se již podrobil detoxikační léčbě.

Ke své trestní minulosti uvádí, že jako mladistvý byl již odsouzen za loupež ve spolupachatelství k šestnáctiměsíční podmínce a poté ještě za krádež k dvacetiměsíční podmínce. K loupeži uvádí, že onen poškozený kluk si to vymyslel. Nic mu nevzali, on jim to vše měl dát dobrovolně a až pak jej řízli do ruky. Ke krádeži uvedl, že odcizil jízdní kolo, ale měl za to, že je kamaráda a chtěl si z něj udělat legraci a následně mu kolo vrátit, avšak pak jej někde zapomněl.

Případ třetí

Šestnáctiletý Pavel dne 15. 8. 2011 kolem 16:00 hodin na Praze 8, chytil poškozeného nezletilého Kryštofa, ročník 1998, zezadu za ramena a nohou jej podkopl, v důsledku čehož poškozený upadl na zem, přičemž mu z ruky vypadl mobilní telefon zn. Samsung v hodnotě 3.900,- Kč, se kterým poškozený právě telefonoval. Pavel tento telefon ze země posléze sebral, z místa činu utekl a následně předmětný mobilní přístroj prodal před nedalekou zastavárnou neznámému muži za částku 300,- Kč.

Pavel žije se svou matkou, otcem, mladší sestrou, starším bratrem a babičkou z

matčiny v bytě pavlačového domu v pražské čtvrti Karlín. Matka má základní vzdělání a povoláním je uklízečka. K její povaze neví co říct. V minulosti byla ve častokrát ve vězení kvůli krádežím. S matkou vychází dobře, přestože se občas pohádají kvůli malichernostem. Otec má základní vzdělání, nepracuje, je v invalidním důchodu. K jeho povaze uvádí, že je v pohodě, nicméně často pije. Sestra dochází na základní školu. Již plnoletý bratr nepracuje, ale neví proč. Babička měla být za něco soudně trestaná. Nikdo v rodině neměl problémy s drogami, pouze strýc má dluhy díky hazardním automatům.

Po narození byl v kojeneckém ústavu, poté v dětském domově, od 1. třídy ZŠ byl v pěstounské péči a od 6. třídy do třinácti let opět v dětském domově. To mělo být díky častým pobytům matky ve výkonu trestu, u otce být ovšem nechtěl. Navštěvoval základní školu, kde prospíval na trojky a čtyřky. V 8. třídě propadl. Měl sníženou známku z chování, jednak za chování, kdy byl drzý na učitele, a také kvůli záškoláctví, kdy se raději poflakoval s kamarády ze čtvrti, přičemž žádní „slušníci“ to dle jeho slov nebyli, jiné zájmy neguje. Se spolužáky nicméně jinak vycházel dobře. Poté začal navštěvovat obor střední školu v oboru číšník - barman, ale nechtělo se mu do školy chodit. Školu nakonec nedostudoval. Navštěvoval psychologa, když byl v ústavu a pěstounské péči, neboť to měl nařízené. Na psychiatrii se neléčil.

Co se návykových látek týče, tak od třetí třídy začal kouřit tabákové cigarety, nyní kouří deset až patnáct denně. Alkohol začal ochutnávat na začátku studia na střední škole. Nyní pije pivo, občas vodku. S alkoholem problémy údajně nemá. Před rokem začal kouřit marihuanu. Nyní ji užívá obden, po její aplikaci je veselý a vše mu je jedno. Cca čtyřikrát zkusil pervitin, abstinenčními příznaky netrpí. Hazardní hry nehraje.

Ke své trestní minulosti uvádí, že jako mladistvý byl trestán celkem dvakrát. V prvním případě za pohlavní zneužívání a v druhém případě za loupež. K tomuto uvádí, že mu bylo v té době patnáct a v době, kdy mezi nimi došlo k souloži, netušil, že jeho přítelkyni je teprve čtrnáct let. K dalšímu skutku sděluje, že tento byl posléze překvalifikován na nenahlášení trestného činu. Jeho kamarád měl tahat paní po zemi za kabelku, ale on jen koukal a byl z toho překvapen. Potom utekl.

Případ čtvrtý

Šestnáctiletý Jindřich nejprve dne 22. 1. 2012 kolem 15:30 hod. na Praze 3, přistoupil zezadu k nezletilé Emě a nezletilému Filipovi, oba ročník 1999, přičemž nezletilou Emu uchopil za bundu a od obou požadoval vydání mobilních telefonů a peněženek s tím, že má u sebe zbraň, kterou může použít, přitom si demonstrativně sáhl

pod bundu, proto mu nezletilá Ema z obavy o svůj život vydala peněženku s finanční hotovostí 270,- Kč, nezletilý Filip mu vydal peněženku s finanční hotovostí 100,- Kč a mobilní telefon zn. Nokia v hodnotě 3.200,- Kč, přičemž Jindřich poté z místa činu utekl, a dále dne 8. 2. 2012 kolem 12:50 hod. na Praze 3, přistoupil k nezletilému Davidovi, ročník 1998 a nezletilému Markovi, ročník 1999, přirazil je svým tělem na zeď plotu a pod pohrůžkou použití nože, kterým namířil k tělu nezletilého poškozeného Davida po něm požadoval vydání mobilního telefonu a finanční hotovosti, poté mu strhl z popruhu batohu pouzdro s mobilním telefonem zn. Siemens v hodnotě 1.100,- Kč a z místa činu utekl.

Jindřich, pokud je doma, žije se svou matkou, otcem, dvěma mladšími sestrami a rodiči z matčiny strany v prvním patře rodinného domu v pražské části Libeň. Matka má pracovat v samoobsluze. Otec má být řidičem nákladního vozidla a v minulosti byl trestán za výtržnictví a autonehodu, ale je to již dávno. Přesto mají oba ve větší míře požívat alkoholické nápoje a žijí poměrně nezávazně. Dle jeho slov všechny finance pravidelně propijí po hospodách. Nikdy ho k ničemu nenutili ani příliš nevychovali. Starší ze sester měla docházet k psychiatrovi kvůli drobným krádežím a dlouhodobému užívání opiátů, k tomuto se však dále nechce vyjadřovat. Nikdo jiný se v rodině na psychiatrii neléčil.

Po mateřské škole navštěvoval základní školu, kde prospíval průměrně. Nezvládl však 6. ročník. V tomto ročníku chodil za školu a dále byl podezřelý z krádeží peněz a mobilních telefonů svým spolužákům. Projevovala se u něj agresivita, zejména mimo školu. Dle jeho slov raději trávil čas se svými vrstevníky „stejného založení“. Z těchto důvodů se dostal do péče kurátora, avšak po výchovném pohovoru se měl vzápětí dopustit po požití alkoholu znásilnění. Poté následoval pobyt v psychiatrické léčebně a následně ve výchovném ústavu. Z těchto ústavů utíkal. Dále chodil na zvláštní školu. Nyní je ve výchovných ústavech mládeže a učí se zemědělskému oboru, ale neví, o jakou výuku jde a poté přiznává, že tam vlastně nechodí. Pobýval na psychiatrii, neboť mu to bylo nařízeno.

Co se návykových látek týče, tak od třinácti let kouří tabákové cigarety, nyní asi osm denně. Alkohol pije výjimečně a to pivo. Opil se asi dvakrát. Jednou měl z toho problém kvůli údajnému znásilnění a podruhé se opil při jeho patnáctých narozeninách. Drog bral více. Od třinácti let to byla marihuana a od čtrnácti let pervitin. Drogy užíval na svých útěcích z ústavů. Abstinenci příznaky neměl. Jednou měl být tři dny na detoxikační léčbě. Občas si zahraje výherní automaty.

V minulosti řešen policií za znásilnění. Dále byl odsouzen za trestný čin loupeže k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. K těmto deliktům uvádí, že nejprve šlo pouze o to, že s kamarádem v podnapilém stavu stáhli své kamarádce kalhotky a roztáhli jí nohy, ale

nikdo by se to nedozvěděl, kdyby se tím nechlubili. Pak musel jednoho kluka zmlátit, neboť mu nechtěl dát peníze na pití, ale není pravda, že mu odcizil mobilní telefon.

Jak je zřejmé z výše zmíněných kazuistik, problematika kriminality mládeže ovlivňuje celou naši společnost, tyto příklady z praxe pak můžeme obecně vyhodnotit tak, že pouze potvrzují teoretické poznatky.

5.6 Ověření předpokladů

Předpoklad č. 1: „pachatelé trestné činnosti pocházejí převážně z negativního rodinného prostředí“

Na základě rozboru výše popsaných kazuistik jsem došel k závěru, že všichni ze zkoumaného vzorku, pocházejí z nepodnětného, nemotivujícího a nepříliš šťastného rodinného prostředí, přičemž všechny spojuje různě problematická situace v rodině. Liší se mmj. také hmotným zabezpečením. Problémy v rodině jako násilí, alkoholismus, užívání drog, kriminální činnost, špatná sociální situace či problémy v mezilidských vztazích se negativně odráží nejen na budování morálních zásad dítěte a v pozdějším věku logicky vedou k porušování mravních a sociálních norem.

Lze tak **potvrdit předpoklad**, že vlivem této situace v rodině u těchto mladistvých pachatelů toto vedlo k rozvoji a prohlubování sociálně patologických jevů a existuje zde přímá souvislost s jejich následným kriminálním jednáním.

Předpoklad č. 2: „nedůsledná výchova v kombinaci s volným životním stylem rodiny je v přímé souvislosti s páchaním trestné činnosti dospívajících“

Výzkumný předpoklad se zde **potvrdil částečně**, neboť ve dvou případech byl otec/děd na děti přísný, dle kazuistik však lze konstatovat, že u dvou pachatelů nebyly dodržovány ani základní výchovné principy, ať už se jedná o kontrolu školních povinností a pravidelné školní docházka (tato však nebyla dodržována u všech zkoumaných subjektů nezávisle na výchovném působení) či nebyli vedeni k aktivnímu podílení se na trávení volného času, vedeni k zájmovým aktivitám atd.

Předpoklad č. 3: „absence jednoho z rodičů či sociálně patologické jevy vyskytující se u rodičů či příbuzných negativně ovlivňují vývoj dospívajícího v jeho dalším životě“

Zde se **první část předpokladu potvrdila jen částečně**, pokud se jedná o vliv

absence jednoho z rodičů při vývoji, neboť se 3 ze 4 jmenovaných narodili do úplné rodiny, avšak z dalšího zkoumání vyplynulo, že během jejich dospívání na jejich výchovu měl vliv fakt, že došlo k rozpadu či nefunkčnosti rodiny (agresivita, fyzické násilí, nadužívání alkoholu, kriminální činnost, nezáměr), což mělo za následek narušení jejich psychosociálního vývoje, jeden ze zkoumaných případů de facto vyrůstal v dětském domově, neboť jeho matka byla v době jeho dětství opakovaně ve výkonu trestu a u otce být nechtěl. Zde bych zmínil také skutečnost, že dle kazuistik se ve většině rodin, ať už se jedná přímo o rodiče, sourozence či příbuzné, vyskytl, krom překvapivě časté zkušenosti s výkonem trestu, společný sociálně-patologický jev a to užívání návykových látek, což samozřejmě negativně ovlivnilo vývoj dospívajícího v jeho dalším životě. Výše zmíněné tedy **zcela potvrzuje druhou část výzkumného předpokladu.**

Předpoklad č. 4: „značný vliv na rozvoj kriminálního jednání dospívajících má také vliv vrstevníků“

Tento předpoklad se podařilo na základě kazuistik **bezezbytku potvrdit**, kdy u všech jmenovaných se vyskytuje společný vliv party či jednotlivců, kdy se jmenovaní pachatelé zdržují raději ve společnosti svých povětšinou stejně problémových vrstevníků, ať už ve volném čase či v době, kdy absentují při povinné školní docházce. Jeden ze zkoumaných jedinců přímo uvádí, že protiprávního jednání se v obou případech dopustil proto, že ho k tomu přemluvil nejmenovaný kamarád, v dalším případě došlo dokonce ke spolupachatelství s dosud neztotožněným pachatelem, kdy je možno předpokládat, že se jednalo o kamaráda taktéž vrstevníka.

Předpoklad č. 5: „pachatelé z řad dospívajících mívají horší prospěch, problémy ve škole a dopouští se často záškoláctví“

Tento předpoklad byl na základě kazuistik **potvrzen**, pouze jeden z pachatelů se učil na jedničky na dvojky, nicméně všichni jedinci svorně uvádí problémy ve škole, ať už se jedná o špatný prospěch (obvykle se učí průměrně či podprůměrně), nezáměr o školu, obor, časté záškoláctví, kdy dva jmenovaní byli z tohoto důvodu dokonce ve výchovném ústavu (u jednoho případu tomuto předcházela pobyt v psychiatrické léčebně), další se ocitli v péči kurátora či minimálně v péči psychologa. Dle kazuistik můžeme soudit, že zde zřejmě figurovali i další problémy jako nerespektování autorit, závadové chování (v jednom z případů se dokonce jednalo o podezření z krádeží peněz a mobilních telefonů

spolužákům), kouření, agresivita, apod., přičemž v závislosti na tomto uvádí snížené známky z chování.

Předpoklad č. 6: „pachatelé z řad dospívajících, mají opakovanou zkušenost s návykovými látkami“

Ve všech zkoumaných kazuistikách se u těchto mladistvých pachatelů **bezezbytku potvrdila** zkušenost s minimálně jednou návykovou látkou. Standardně každý ze zkoumaných jedinců uvádí pravidelné užívání běžně dostupných látek jako nikotin a alkohol, nicméně jako další bývá uváděno pravidelné až každodenní užívání marihuany, dva jedinci dokonce uvádí opakované zkušenosti s pervitinem a to již v poměrně útlém věku. Dle teoretických poznatků je zřejmé, že jedinci jednající pod vlivem návykových látek (dochází ke snížení ovládací složky osobnosti jedince) se v praxi častokráte dopouštějí kriminálního jednání. Častokráte tato trestná činnost souvisí také s obstaráváním finančních zdrojů na tyto látky. Tři jedinci dokonce uvádí, že se již v minulosti podrobili detoxikační léčbě, z toho jeden opakovaně.

V praktické části jsem tedy vycházel z kazuistik sestavených převážně na základě interních dokumentů policie, případně poznatků z odborné literatury a snažil se popsat faktory ovlivňující kriminální jednání mladistvých a nezletilých, kdy byl v této souvislosti akcentován právě nezastupitelný vliv rodiny.

Z daných případů a ověření předpokladů č. 1, 2, 3 je tedy zřejmé a lze **závěrem konstatovat**, že významnou měrou se na kriminalitě mládeže podílí právě rodina, která má extrémně velký vliv na další vývoj dospívajícího. Dále byly potvrzeny též všechny předpoklady, které potvrzují, že negativní okolnosti mají nepopiratelný vliv na další vývoj dospívající mládeže.

ZÁVĚR

Kriminalita mládeže je považována celosvětově za jeden z nejzávažnějších společenských problémů a je třeba, aby byla tomuto negativnímu jevu věnována náležitá pozornost. Za primární považuji podrobně studovat příčiny tohoto sociálně – patologického jevu, přičemž je dle mého názoru nutné volit jednoduché a zároveň účinné prostředky pro jeho potírání. Já osobně zastávám tezi, že na mládež je třeba působit hlavně

v oblasti prevence, neboť jak je všeobecně známo, je vždy mnohem jednodušší delikventnímu chování předcházet, než jej následně řešit. Vzhledem k faktu, že mládež obvykle páchá nejčastěji trestnou činnost majetkovou a násilnou, volil bych zejména v oblasti majetkové kriminality alternativní tresty, které by přímo korespondovaly se spáchaným činem, spočívající převážně v odstranění negativních následků takového činu, aby byla takovému pachateli dostatečně demonstrována hodnota nejen peněz, ale také práce.

Pokud mám závěrem zhodnotit svou bakalářskou práci, ať už se jedná o teoretickou či praktickou část, společným prvkem v pozitivním vývoji mladistvých a nezletilých bývá primárně fungující rodina, kdy tato bývá považována za jeden ze základních pilířů následné socializace, je také pevným zázemím pro vývoj dítěte, s jasně nastavenými pravidly chování, tedy rodina dbá nejen na zdravý vývoj dítěte po fyzické stránce, ale měla by působit i na jeho pozitivní psychický vývoj.

Dle mého názoru by tedy prevenci závadového chování měli ponejvíce zastávat primárně rodiče již od útlého věku dětí, kdy je těmto potřeba nabídnout kvalitní a účelové využití jejich volného času. Nejde jen o to, aby se rodiče zajímali o to, s kým jejich potomek tráví volný čas, ale aby mu nabídli též dostatek vlastního času a pozornosti. Dále by se dětem měli snažit zajistit nejrůznější aktivity ve formě volnočasových aktivit jako zájmové kroužky, neboť dle mého názoru je nebezpečný právě ničím nenaplněný čas dospívajících, který může dítě začít trávit v prostředí problematických vrstevníků, přičemž v útlém věku jistě není nikterak těžké tomuto vlivu podlehnout.

Dalším pilířem socializace je pak škola, která vychovává a vzdělává. Dospívající zde tráví až třetinu svého času nejen pod dozorem pedagogů, ale také ve společnosti svých vrstevníků. Ve škole jako instituci se setkávají s odlišným výchovným modelem než v rodině a z tohoto důvodu je dle mého názoru nezbytně nutné, aby v zájmu správného vývoje jedince docházelo ke spolupráci mezi rodinou a školou.

Co se týče statistik kriminality mládeže, těžko rozhodnout, zda reálná kriminalita klesá či stagnuje, přičemž názory na tuto problematiku se různí, nicméně za alarmující považují fakt, že brutalita útoků trvale roste. Nelze však v této problematice spoléhat pouze na právní řád České republiky a ucelený systém sankčních reakcí státu na závadové chování mládeže, díky nimž je možno účelně a efektivně delikventní chování mladistvých kontrolovat a postihovat. Z mnoha důvodů je třeba soustředit se též na roli a nesporný vliv

rozličných institucí a preventivních programů na její další pokles. Za nezanedbatelné ve výchově dospívajících tedy považuji ponejvíce instituce určené pro pomoc problémové mládeži, které toto své poslání realizují propracovanými preventivními programy, které obvykle sledují aktuální vývoj společnosti a snaží se na tento vývoj flexibilně reagovat. Obecně akcentuji vliv sociální prevence a právě již zmiňovaná zájmová sdružení soustřeďující děti a mladistvé, která staví na základech vybudovaných rodinou a osvětou školských zařízení, nicméně těmto zařízením by prospěla větší propagace, jelikož jejich popularita mezi mladistvými není stále přespříliš vysoká.

Na základě teoretických poznatků tedy můžeme s čistým svědomím konstatovat pozitivní skutečnost, že včasným a vhodným způsobem výchovy je možno zamezit, či dokonce eliminovat možnost působení negativních faktorů na vývoj dospívajícího. Nicméně se domnívám, že každý člověk by měl v tomto kontextu v první řadě vidět nedostatky a chyby hlavně v sobě, měl by si být v rámci sebereflexe schopen připustit, že chybí i ve výchově vlastních dětí a aktivně se pokoušet o nápravu. Je to však nepochybně mnohem těžší než se pohodlně z této zodpovědnosti vyvinut a přenést vinu za nevydařeného potomka na vliv vrstevníků, médií, školy či pedagogy. Každý sám by tedy měl směřovat výchovou a ovlivňováním dospívajícího jedince k pozitivnímu postoji k platným společenským normám a postojům společnosti, a za tuto výchovu nést odpovědnost, neboť od disfunkční rodiny s problémy v mezilidských vztazích ani nelze očekávat, že bude produkovat plnohodnotné členy společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy:

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Úmluva o právech dítěte, vyhlášena Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 v New Yorku, ratifikována ČR 7. 1. 1991, publikována pod č. 104/1991 Sb. Část I., čl. 1

Bibliografické publikace a články:

ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. 101 s. ISBN 80-7178-808-2.

BLAŽEK, B. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 199 s. ISBN 80-85850-11-7.

ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření: trestně právní, sociálně psychologické, pedagogické a léčebné aspekty*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 149 s. ISBN 80-7315-004-2.

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie : analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

FLEISCHMANN, O. *Prevence sociálně patologických jevů – studijní opora výběrového kurzu*, s. 6.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 776 s. ISBN 978-80-7367-686-5.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.

HRČKA, M. *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

JÁNSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. 1. vydání Praha: Portál, 2003. 206 s. ISBN 80-7178-697-7.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydání. Praha: Linde, 2006. s. 196. ISBN 80-7201-630-X.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 165 s. ISBN 80-7041-841-9.

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.

KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KREJČÍŘOVÁ, O. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Praha: Eteria, 2002. 117 s. ISBN 80-7178-303-X.

KUCHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.

LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*. 1.vyd. Hradec Králové: Kotva, 1994. 450 s. ISBN 80-900254-3-9.

MACEK, P., *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O, KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.

MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 42 s. ISBN 80-244-0749-3.

NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN-80-7315-012-3.

NOVOTNÝ, P., *Epidemie delikvence*, Praha: Dialog, 2006, 62 s. ISBN 80-86761-45-2.

PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. et al. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. (dotisk) Praha: Academia, 2001. 836 s. ISBN 80-200-0607-9.

- POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-5.
- PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D. FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: MU, 2004. 45 s. ISBN 80-210-3469-6.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. Vydání, Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2.
- ŘEHOŘ J., *Základy kriminologie, doplňkové texty pro posluchače studijního programu „Ochrana obyvatelstva“*, Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, České Budějovice, 2007, 41 s.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku. Jak vést děti k rozumnému užívání médií*. Praha: Portál, 1995. 62 s. ISBN 807-178-80-847.
- SAK, P. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 180 s. ISBN-80-7229-042-8.
- SEMRÁD, J., JURÁČKOVÁ, I., ŠÍMA, V. *Průvodce sociální pedagogikou v kontextu pedagogických věd*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 121 s. ISBN 978-80-7041-897-0.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. vyd. Praha: Grada, 2009. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SPOUSTA, V. aj. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994. 183 s. ISBN-80-210-1007-X.

SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD, 2007. 140 s. ISBN 978-80-86633-81-7.

ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 1065 s. ISBN 80-7179-829-0.

ŠIMONÍK, O. *Úvod do didaktiky základní školy*. Brno: MSD, spol. s. r. o., 2005. 140 s. ISBN 80-86633-33-0.

ŠTĚCHOVÁ, M., KNÍŽETOVÁ, M., VEČERKA, K. *K vybraným aspektům kriminality na místní úrovni*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995. 63 s. ISBN 80-718-100-5.

ŠVARCOVÁ, I. *Základy pedagogiky*. Praha: VČSČHT v Praze, 2005. 290 s. ISBN 80-7080-573-0.

TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN, 1987. 276 s. ISBN 14-426-87.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie školního dítěte*. Praha: UK, 1997. 186 s. ISBN 80-7184-487-X.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VAŠINA B., ZÁŠKODNÁ, H. *Vybrané otázky psychologie zdraví, anomálního a abnormálního vývoje*. 1. Vydání. Ostrava: FF OU, 1996, 136 s. ISBN 80-7042-546-6.

VEČERKA, K. a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*, Odbor prevence kriminality MV, Praha, 1997. 202 s., ISBN 80-85821-48-6.

VICHLENDA, M. *Základy kriminologie*. 1. vydání Holešov: Tiskárna SPŠ MV v Holešově 2005, 84 s.

VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon*. Olomouc: Votobia a Institut mediální komunikace při VŠJAK, 2005, 248 s. ISBN 80-722-0245-6.

VOLAVKA, J. *Rodiče a agresivní děti (Přenos násilného chování mezi generacemi)* Praha: Vesmír, 2003.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.

Cizojazyčné zdroje:

ONDREJKOVIČ P. Úvod do metodologie sociálních věd, (základy metodologie kvantitativního výskumu), Bratislava: REGENT 2005, 174 s. ISBN 80-88904-35-8

HOTTON, T. (Canadian Centre for Justice Statistic): Childhood aggression and exposure to violence in the home. Ottawa, Canadian Centre for Justice Statistic 2003.

Internetové zdroje:

<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/kategorie.html>

<<http://www.mvcr.cz/clanek/zpravodajstvi-zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2011.aspx>>

57. díl Exkurs: *Společenské normy a deviace*. Dostupný z WWW:

<http://www.tiscali.cz/jobs/jobs_center>

<<http://www.imsbrno.cz/cs/konference.html>>

BARTOŇOVÁ, E. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních*. Dostupný z WWW:

<www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/PH_20006_07_51_MP_k_preveni_SPJ_k_podpisu_mini.doc>

Volný čas a prevence u dětí a mládeže. Dostupný z:

<<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>>

<<http://www.mvcr.cz/clanek/seznamte-se-odbor-prevence-kriminality-460981.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>>

ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. Kriminalistika, 2003, č. 3.

Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2003/03_04/cirtkova.html>

Statistika kriminality – dokumenty: Zpráva o bezpečnostní situaci na území České republiky za rok 2009 [textový dokument]. Ministerstvo vnitra České republiky, vydáno 2010.

Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>>

Statistika kriminality – dokumenty: Zpráva o bezpečnostní situaci na území České republiky za rok 2010. Ministerstvo vnitra České republiky, vydáno 2011. Dostupné z:

<<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>>

<<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/dobrapraxe/index.html>>

<<http://www.novinky.cz/krimi/205767-kriminalita-deti-klesa-ale-jejich-brutalita-roste.html>>

< <http://www.policie.cz/clanek/co-je-to-community-policing.aspx>>

<http://www.ronge.cz/dokumenty/skripta_VS/S_Socialni_pedagogika.pdf>

<http://socialnipecce.praha.eu/jnp/cz/rodina/socialne_pravni_ochrana/delikvence_a_socialne_patologicke_jevy/index.html>

< <http://tisk.juristic.cz/510461/tisk/old>>

<www.wikipedie.cz>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDivotn%C3%AD_prost%C5%99ed%C3%AD#cite_note-2>

SEZNAM PŘÍLOH:

1) Příloha PI

Příloha P I: VYBRANÉ PREVENTIVNÍ PROJEKTY

SOCIÁLNÍ PREVENCE

Sociální prevence představuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace jedince a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny páchání trestné činnosti.

Projekty z okruhu sociální prevence se proto orientují především na potenciální nebo již na skutečné pachatele trestné činnosti, na kriminogenní prostředí a na sociálně znevýhodněné skupiny obyvatel. Do sociální prevence je zahrnuta také pomoc obětem trestné činnosti.

Široké spektrum projektů sociální prevence lze rozčlenit dle převažující povahy aktivit a zaměření na cílové skupiny ve vztahu k mládeži na:

- sportovní aktivity (sportovní vybavení, skate + in line areály, plácky, hřiště),
- jiné zájmové aktivity (klubové, technické, umělecké),
- nízkoprahová zařízení + streetwork,
- poznávací akce, výchovné a terapeutické pobyty ,
- krizová a poradenská zařízení (azylová zařízení, výchovná zařízení) ,
- specifické projekty (projekty na zvyšování právního vědomí, proti šikaně a projekty participující na činnosti PMS,SVI, fanprojekty apod.),
- pomoc obětem trestné činnosti.

Přesné hranice vymezující výše uvedené typy nelze většinou stanovit, protože aktivity, které zahrnují, se často prolínají a přesahují.

SPORTOVNÍ AKTIVITY

Cílem projektů je nabídnout možnost aktivního prožívání volného času neorganizovaným dětem a mládeži a také dospělým zájemcům zejména v lokalitách charakteristických nízkou úrovní občanské vybavenosti a nedostatkem příležitostí ke

sportovnímu vyžití. Realizací projektů jsou souběžně plněny další cíle:

- zajištění minimálního dohledu nad dětmi a mládeží a jejich aktivitami,
- vytvoření prostředí vhodného k nenásilnému uplatňování sociální prevence případně i sociální intervence,
- podchycení zájmu o sport a jeho využití pro změnu životního stylu,
- vytěsnění živelně sportujících z ulic a zvýšení jejich bezpečnosti, omezení škod na majetku,
- zpřístupnění sportovních aktivit i pro sociálně handicapované zájemce,
- efektivnější využití již existujících zařízení, zlepšování životního prostředí v zanedbaných a rizikových lokalitách,
- nenásilný způsob výchovy k respektování stanovených pravidel.

Cílovou skupinou sportovních volnočasových aktivit jsou:

- široký okruh neorganizovaných „nudících se“ dětí a mládeže promarnující volný čas po ulicích a sdružující se do part,
- děti a mládež ze sociálně slabého a kriminálně rizikového prostředí (komunity ohrožené sociální exkluzí, gheta, holobyty, zdevastovaná sídliště apod.),
- skupiny dětí a mládeže sociálně patologickými jevy ohrožené nebo již zasažené (s osobní kriminální zkušeností, z výchovných ústavů, v péči sociálních kurátorů, oběti trestných činů, šikany, násilí apod.),
- děti a mládež provozující z nedostatku jiné příležitosti netradiční sporty v nevhodném prostředí (ulice, pěší zóny, centra měst apod.),
- děti, mládež i dospělí v zanedbaných lokalitách bez možnosti sportovního vyžití.

Skate + in-line areály

Z hlediska četnosti realizovaných projektů skupiny sportovních aktivit se jedná v první řadě o **vybavení skate + in-line areálů překážkami** a o půjčovnu sportovního vybavení. V současné době je již nedílnou součástí těchto projektů zajištění sociální asistence. Asistent má zároveň na starosti půjčovnu sportovního vybavení a ochranných pomůcek. Optimální je spolupráce akreditovaného streetworkera, minimálně je třeba zajistit alespoň nevtíravý dohled vhodné osoby (správce, školník).

Při výběru asistenta je třeba posoudit osobnostní předpoklady (neformální autorita, komunikativnost, důvěryhodnost, spolehlivost, kvalifikaci a zkušenost, zájem, schopnost vynutit dodržování provozního řádu a pravidel bezpečnosti). Pro výkon funkce asistenta je nutné stanovit způsob jeho ohodnocení a režim práce. Činnost asistenta by měla být provázána s dalšími věcně příslušnými institucemi (MÚ, OSPOD, NNO, PPP, školy, MP, Policie ČR).

Zajištění dohledu zamezuje vzniku problémů často se vyskytujících u volně přístupných areálů (vandalismus, nežádoucí chování). Půjčovna sportovních potřeb a bezpečnostních pomůcek umožňuje využívat možnosti zařízení i zájemcům ze sociálně slabých rodin nebo z jinak handicapovaného prostředí. To platí i v případě projektů **jiných víceúčelových sportovních areálů, horolezeckých stěn a zpřístupnění školních hřišť veřejnosti** v čase mimo vyučování.

Při přípravě projektů sportovních aktivit se doporučuje:

- věnovat důležitost výběru vhodné lokality (hlučnost provozu),
- oslovit a zapojit budoucí uživatele zařízení do přípravy projektu již v přípravné fázi (výběr místa pro vybudování areálu, volba překážek),
- zapojit uživatele do péče o „jejich“ areál a organizování jeho provozu (sestavení provozního řádu, samospráva, úklid prostor apod.),
- využít možnosti odborného vedení a prezentace akcí,
- prostřednictvím půjčovny motivovat k využívání zařízení i děti a mládež ze sociálně slabých rodin,
- získání konsensu veřejnosti se záměrem realizovat projekt (medializace, veřejná diskuse),
- zajistit výhradně nekomerční využívání sportoviště i vybavení.

Školní hřiště zpřístupňovaná veřejnosti

Na projekty zpřístupňující školní sportoviště k využívání mládeži a dětem v době mimo vyučování se vztahují některé podmínky a doporučení formulované pro in-line a víceúčelové areály (hlučnost provozu, ohraničení, provozní řád, nepřipustnost komerčního využívání, půjčovna, trenérské vedení). Dotace je poskytována především na sportovní prvky a vybavení (branky, desky na streetbal,

míče, síť, pálky, chrániče apod.), přičemž od roku 2008 možné použít dotace ve stanovených limitech i na povrchy a konstrukce (viz. Zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na výdaje realizované v rámci Programu prevence kriminality pro rok 2008)

Doporučení:

- při přípravě projektů zohlednit zájem uživatelů o jednotlivé druhy sportovních aktivit (preferovat místně populární sporty),
- získat vedoucí sportovních kroužků z řad aktivních nebo bývalých hráčů,
- k zajištění dozoru nad provozem hřiště a k provozování půjčovny sportovních potřeb, případně i pro trenérskou činnost zřídit funkci školník - trenér nebo alespoň zaručit asistenci jiné vhodné osoby,
- využít zájmu rodičů o aktivity dětí ke spolupráci při zajišťování dozoru na hřišti,
- nabídnout hřiště k využití pro další instituce a zařízení zaměřené na výše specifikovanou cílovou skupinu.

Sportovní plácky

Do kategorie sportovních plácků patří menší mezibloková nebo sídlištní hřiště pro míčové hry (fotbálek, nohejbal), hřiště na streetball a betonové stoly na stolní tenis. **Dotace se poskytuje na sportovní prvky** (od roku 2008 možné použít dotace ve stanovených limitech i na povrchy a konstrukce) a za předpokladu, že realizátor zajistí funkci patrona plácku případně i správce sportovního vybavení obdobně jako u projektů zpřístupňování školních hřišť veřejnosti.

Doporučení:

- pro zřízení plácku vybrat nejvhodnější místo s ohledem na rušivé vlivy způsobené jeho provozem,
- obyvatele okolních domů informovat o záměru, získat jejich podporu projektu,
- pro zajištění dohledu nad provozem plácku a půjčování sportovních potřeb zkusit získat v místě spolupracovníka - patrona plácku,
- využít zájmu dospělých a organizovat soutěže (např. turnaje mezi uživateli všech

- zřízených plácků ve městě nejlépe pod patronací starosty),
- plácky udržovat funkční a čisté, poškozené prvky okamžitě opravovat (zdevastované, nefungující zařízení působí odpudivě a je horší než žádné),
  - nelze-li nikoho z řad občanů motivovat ke spolupráci, zajistit alespoň zvýšený dozor ze strany orgánů města (MP).

Sportovní vybavení + půjčovny

Jedná se o:

1/ **různé sportovní potřeby** (míče, stany, karimatky, lyže, lodě, sítě, hokejky, posilovací stroje, kola, různé chrániče, záchranné plovací vesty apod.) poskytované subjektům organizujícím volnočasové aktivity pro vymezenou cílovou skupinu,

2/ **vybavení půjčoven pro skate + in line areály**, tzn., o brusle, skate prkénka, helmy a chrániče všeho druhu.

Doporučení:

- akcentovanou podmínkou pro poskytnutí dotace je transparentní vymezení cílové skupiny, tzn. konkrétní určení, jakým a kolika uživatelům bude vybavení sloužit,
- upřednostněny jsou cílové skupiny sekundární prevence a sociálně slabí či jinak handicapovaní jedinci.

Dále je nutné:

- u projektů, které předkládají sportovní oddíly, DDM nebo jiné zájmové instituce zvýraznit, že se jedná o nadstandardní činnost pro specifikovanou cílovou skupinu, nikoli o financování běžného provozu,
- dodržet zásadu finanční přiměřenosti, a to i ve smyslu neobvykle levné nabídky (využít možnost konzultací, porovnat s obdobnými projekty v jiných městech, ne exkluzivní vybavení, ale zaručit přiměřenou kvalitu),
- do projektu zahrnout způsob udržování a ošetřování pořízeného vybavení,
- zaručit nekomerční využívání sportovního vybavení (nevztahuje se na jednorázový vstupní poplatek nebo pořízení tzv. klubové karty za symbolickou cenu),
- u půjčoven skate + in line stanovit provozní dobu a výpůjční řád a zajistit jeho dodržování.

ZÁJMOVÉ AKTIVITY

Projekty v kategorii „jiné zájmové aktivity“ (mimo sportovní) mají za cíl nabídnout možnost trávení volného času akceptovatelným, tvořivým způsobem a tím snižovat bariéry, které zabraňují cílové skupině dosažení sociálních potřeb neprofesního uplatnění se, relaxace a rekreace. Mezi bariéry můžeme zařadit chudobu, mentální úroveň, sociokulturní a rasové odlišnosti, osobnostní odchylky a sociálně patologické handicap.

V praxi se jedná převážně o klubové, technicky nebo umělecky zaměřené aktivity jako jsou malování, modelování, keramika, zpěv, tanec, hra na hudební nástroje (amatérské kapely), společenské hry, diskotéky, společenské zábavy nebo zájmovou rukodělnou činnost.

Předpokládá se, že klubová činnost je pravidelná a v prostorách klubu se střídají skupiny klientů podle specifického zájmu o určitou činnost nebo se organizuje „volný program“, který může být u některých projektů stěžejní. Aktivity jsou určeny všem zájemcům, neplatí princip exkluzivity, limit počtu klientů je pouze prostorový, materiální a personální. Kluby zakládají školy, organizace města (sociální odbory, příspěvkové organizace) nebo nestátní neziskové organizace (NNO). Je vhodné, aby volnočasová a zájmová činnost klubu byla propojena s poradenstvím, vzdělávacími činnostmi, případně s pomocí v krizových životních situacích.

V rámci klubových projektů je dotováno vybavení klubů nábytkem, sportovními pomůckami, hudebními nástroji, potřebami pro keramickou činnost, výtvarným materiálem, literaturou apod.

Nízkoprahová zařízení, streetwork

Hlavními cíli projektů jsou:

- vytvářením podmínek pro smysluplné, účelné a vhodné trávení volného času stáhnout rizikové děti a mládež z ulice a odklonit je od nevhodného prostředí hospod a heren, požívání alkoholu, kouření a experimentování s drogami,
- získání osobního kontaktu a důvěry problémových jedinců pro možnost sociální práce (případně i intervence) s nimi a jejich motivování ke smysluplným

zájmům a aktivitám,

- vytváření prostředí pro neformální poradenství (formou poradenství a sociálního doprovázení pracovat s mládeží a pomáhat zmenšovat rizikové faktory).

Cílovými skupinami jsou:

- děti a mládež nemající vyhraněné zájmy, bez pozitivních vzorů v rodině ani blízkém okolí. Inklinují k experimentům s rizikem (alkohol, drogy, drobná kriminalita). Nedovedou strukturovat svůj volný čas, mají často výchovné a prospěchové problémy ve škole, vztahové problémy s „dospělými“ (rodiči, učitelé apod.) i vrstevníky. Často se organizují do part s nežádoucími projevy záškoláctví, vandalismu, sprejerství, šikany, nebo i drobné trestné činnosti,
- děti a mládež ze znevýhodněného sociálně slabého a kriminálně rizikového prostředí (komunity ohrožené sociální exkluzí, gheta, zanedbaná anonymní sídliště apod. tzv. „děti ulice“ žijící především v anonymních prostředích sídlišť apod.),
- rizikové děti a mládež vyhledané a kontaktované terénními sociálními pracovníky - streetworkery.

Nízkoprahovost kluboven lze definovat jako otevření se a pomoc širokému spektru mládeže s různými specifickými problémy bez toho, aby návštěvníci byli k těmto zařízením nějakým způsobem vázáni, aniž by museli překonávat bariéru „nároku“ na aktivitu, dovednosti, schopnosti, výkon nebo pravidelnost návštěv. V sociálně rizikových lokalitách mají klubovny často formu komunitních center.

Nedílnou součástí nízkoprahové klubovny bývá herna vybavená kulečnickem, stoly na ping-pong, magnetickými šipkami, stolním fotbálkem a hokejem, stolními hrami, počítačem s možností hraní her, magnetofonem, TV, nezbytným nábytkem a malou kuchyňkou pro možnost občerstvení bez alkoholu. Aktivity jsou určeny všem zájemcům; limit počtu zájemců je pouze prostorový, materiální a personální.

Obvyklými provozovateli jsou nestátní neziskové nebo církevní organizace, Domy dětí a mládeže, Centra volného času apod.

Zájmová činnost kluboven je ve většině realizovaných projektů propojena se

sociální práci terénního sociálního pracovníka, s poradenstvím, vzdělávací činností a v případě potřeby s první krizovou pomocí. Sociální práce je zaměřená přímo k ohroženým jedincům se snahou eliminovat rizika spojená s jejich nevhodným stylem života a nabízí účast při řešení různých problémů nebo zprostředkování kontaktů na odborné poradenství a pomoc institucí poskytujících specificky zaměřené služby.

Na průběžnou práci s klienty zpravidla navazují sociálně rehabilitační pobyty zaměřené na nejčastější problémy, které si oni sami na základě anket zvolí (kurzy „přežítí“, psychosociální výcviky, resocializační pobyty, relaxační pobyty apod.).

Obecná doporučení při přípravě a realizaci projektů nízkoprahových kluboven:

- finanční rozvaha (prostory klubovny, její vybavení, financování provozu klubovny, odměny personálu),
- zajištění kvalifikovaného personálu,
- vhodné umístění klubovny,
- formy spolupráce a návaznost na MÚ, OSPOD, školy, MP,
- využití zkušeností z jiných měst,
- doporučuje se oddělit provoz klubovny zvlášť pro mladší a zvlášť pro starší klienty (obvyklá hranice = 11-12 let),
- průběžné hodnocení projektu (vedení záznamů o účastnících, akcích, intervencích atd.),
- zajištění zpětné vazby od klientů, OSPOD, PPP, škol, rodin a veřejnosti (např. ohlasy v místním tisku).

SPECIFICKÁ PREVENCE

Systém včasné intervence

Specifickým mezíresortním projektem zaměřeným na práci s rizikovými, delikventními a ohroženými dětmi je projekt „Systém včasné intervence“ (dále jen „SVI“). Cílem projektu je rychlá, adekvátní a účinná pomoc dětem a mladistvým, kteří se dostávají do konfliktu se zákony. V zásadě jde o vytvoření optimálních podmínek pro sociálně nápravné intervence státní a veřejné správy i nestátních

organizací, tzn. systému, ve kterém dle zpracované metodiky spolupracují všechny subjekty mající za děti a mladistvé odpovědnost.

Projekt je založen na třech pilířích. Prvním z nich je vytvoření metodické spolupráce a koordinace činnosti mezi institucionalizovanými účastníky SVI, což umožňuje efektivně pracovat s klientem, jeho rodinou a prostředím (komunitou), kde žije. Praktickým nástrojem pro partnerskou spolupráci všech zúčastněných subjektů je Tým pro mládež, který pracuje na základě „souhlasného prohlášení“ představitelů všech zapojených institucí v dané lokalitě.

Druhým pilířem je vytvoření jednotného informačního prostředí, které zjednodušuje administrativu a přitom efektivně umožňuje předávání, doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi účastníky SVI.

Třetím pilířem jsou konkrétní praktická opatření, která tvoří samotný proces nápravy delikventa. Jeho obsah je závislý na místních podmínkách (personálních a materiálně technických) a na iniciativě a schopnosti místně působících subjektů poskytovat doplňkové služby. Tento pilíř je velmi důležitý, protože prostřednictvím praktických programů a opatření probíhá vlastní proces práce s dítětem a jeho rodinou. Sem patří probační resocializační programy, všechny další odklonové, podpůrné, resocializační, socializační programy a také projekty pro práci s problémovými dětmi a mládeží, včetně specializovaných protidrogových programů. V konkrétní formě se může jednat například o nízkoprahové klubovny, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče atd.

Dotace na projekty SVI je poskytována na položky pro informační propojení všech participujících subjektů (hardware + software).

Junior Fan Kluby – prevence diváckého násilí

Na fotbal a hokej chodí stále více mladých kluků ve věku od 10 do 15 let a pro řadu z nich je fandovství jedinou hodnotou. V prostředí fotbalových a zimních stadionů při utkáních hledají vzrušení, zábavu, kamarády, idoly a sebeuplatnění.

Cílem projektů Junior Fan Klubů je ovlivňovat chování nejmladších fanoušků tak, aby bylo společensky akceptovatelné, působit na vytváření jejich hodnotového žebříčku a v rámci možností je vychovávat k pozitivnímu diváctví.

Princip projektu spočívá ve zřízení klubovny pro dětské fanoušky, která slouží jako centrum využívání volného času i jako administrativní zázemí vznikajícího zájmového sdružení. Investiční náklady na vybudování (rekonstrukci) klubovny a náklady na její provoz nese zpravidla zřizovatel, tzn. fotbalový klub. Náklady na vybavení pro činnost jsou hrazeny z prostředků města a s pomocí státní účelové dotace programu prevence kriminality. K základnímu vybavení se patří oblíbené klubové herní prvky (šipky, stolní fotbal, kulečnick), kvalitní video, knihovna, společenské hry, vybavení pro sportovní aktivity (míče, stolní tenis, příp. streetbalový koš apod.). Klub funguje z počátku jako otevřená klubovna a v důsledku propracovaného systému výhod pro členy, postupně se přemění na klub s registrovaným členstvím. Propagace je zaměřena na žáky 5. až 7. ročníků základních škol např. při příležitosti uspořádání turnajů mezi školami, prostřednictvím informačních letáčků rozdáváných dětským návštěvníkům utkáni zároveň se vstupenkami na fotbal či hokej, informováním o existenci klubů při besedách na školách apod. Případná realizace projektu se předpokládá u klubů s ligovou příslušností, tzn. s dostatečným potenciálem zájemců a materiálním zázemím.

Doporučuje se zřízení funkce „clubworkera“ zajištěním zřizovatele nebo zapojením sociálních asistentů města nebo městem podporovaných NNO. Ideální model počítá s tím, že se na činnosti klubu podílí také vhodní dobrovolníci z řad dospělých příznivců – leadeři pozitivního diváctví, funkcionáři, trenéři a hlavně také střídavě ligoví hráči, a to zejména při organizování sportovních aktivit.

Cílem první etapy projektu je oslovit kluky ve věku 8 až 12 let, kteří se zajímají o fotbal a fotbalové dění, ale nejsou přitom většinou nikde organizováni, a poskytnout jim klubové zázemí a pravidelný program během týdne. Propracovaným motivačním systémem potom postupně vytvářet a prohlubovat vztah jednotlivce s fotbalovým klubem.

Mezi klubové výhody patří možnost užívat klubovnu, styk s hráči, přístup (omezený) do zázemí fotbalu, vstupenky zdarma nebo jen za symbolické vstupné, vlastní „chráněný“ prostor v hledišti mimo sektory vlajkonošů, společné sportovní i jiné programy, možnost zahrát si někdy na ligové trávě apod.

Dotace může být poskytnuta na vybavení klubovny, na příspěvek na klubové

aktivity nebo na motivační odměny clubworkera.

Očekávané přínosy: realizace projektu nebo jeho variant dle nastíněného vzoru by měla přinést již v horizontu několika let prospěch především fotbalovým klubům. Vytvořením nového seskupení mladých fanoušků na principech pozitivního vztahu ke klubu a pozitivního diváctví, v souběhu se všemi dalšími preventivními i represivními opatřeními, by mělo přispět k větší sociální izolaci „hooligans“ - iniciátorů násilností a ke zlepšování atmosféry na stadionech. Ve vzdálenějším časovém horizontu potom k vytvoření nové generace stálých fanoušků.

POZNÁVACÍ AKCE, VÝCHOVNÉ A TERAPEUTICKÉ POBYTY

Jedná se o široké spektrum projektů pro různé cílové skupiny od jednoduchých výletů za poznáním nebo za účelem návštěvy kulturních a společenských událostí přes víkendové výjezdy do přírody až po specializované déletrvající odborně vedené terapeutické pobyty. Společným jmenovatelem projektů této skupiny je změna prostředí, zařazení účastníků do kolektivu, nutnost podřídit se nastaveným pravidlům chování a vždy jistá úroveň organizovanosti. Doporučení pro zařazení dětí na akce tohoto typu mohou iniciovat všechny instituce, které se s projevy nevhodného chování u dětí a mládeže setkávají nebo které s nimi přímo pracují (OSPOD, sociální kurátoři pro mládež, pedagogicko psychologické poradny, výchovní poradci ve školách, střediska výchovné péče, terénní sociální pracovníci a pracovníci nízkoprahových zařízení apod.).

Dotace bývá poskytována v limitech stanovených Zásadami zpravidla na příspěvky na pobyt a na další výdaje spojené s realizací projektů (cestovní výdaje, vstupné, DPP apod.)

Z hlediska doby trvání rozlišujeme pobyt na:

Jednorázové akce – výlety za město, do přírody, za historickými památkami, na různá kulturní vystoupení, hudební produkce, jednodenní sportovní programy nebo soutěže apod.

Výlety pořádají často základní a zvláštní (nyní speciální) školy, azylové domy pro matky s dětmi nebo občanská sdružení pro cílovou skupinu dětí ze sociálně handicapovaných a dysfunkčních rodin a ze znevýhodněného prostředí (chudinské

čtvrti, zanedbané lokality apod.). Pro mnohé děti je takový výlet první příležitostí k vystoupení z vymezeného teritoria každodenního života a k nahlédnutí do světa „za zdi“.

Dále to může být pořádání kulturně společenských akcí (hudební vystoupení, akademie), které jsou výročními a prezentačními akcemi občanských sdružení nebo pořádání soutěží a sportovních turnajů (vyplňují jednodenní prázdniny, završují školní fotbalovou ligu apod.).

Krátkodobé pobyty - tento typ projektu ve většině případů buď obohacuje pravidelnou klubovou činnost, nebo je její standardní součástí. Jedná se o víkendové nebo maximálně týdenní výlety, turistiku, poznávání přírodních a kulturních památek. Pro některé klienty je to příležitost k osvojení si nových sociálních dovedností - např. zakoupení jízdenky na vlak či autobus, jízda hromadnými prostředky, objednávání jídla v restauraci. Cílovou skupinou těchto projektů bývají většinou děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, často z lokalit, které obývají romské komunity.

U cílových skupin na úrovni sekundární případně i terciární prevence to často bývá série navazujících terapeutických pobytů pod vedením specializovaných odborníků. Může se jednat o děti s poruchami chování, s výchovnými problémy, klienty sociálních kurátorů, pedagogicko-psychologických poraden atd., ale též například o oběti šikanování nebo jinak handicapované jedince.

Dlouhodobé pobyty - za dlouhodobý pobyt lze považovat pořádání akcí, které trvají minimálně jeden týden a jsou s rozličnou náplní připravovány pro různé cílové skupiny (obdobně jako u pobytů krátkodobých). Jsou to klasické letní tábory, zimní lyžařské výcviky, putovní tábory (vodácké) apod., které jsou často vyvrcholením celoroční pravidelné klubové činnosti. Pobyty neplní pouze funkci rekreační, ale jejich součástí je výuka společenského chování, výchova ke zdravému životnímu stylu, besedy o volbě povolání, o závislostech, kriminalitě apod. Tábory jsou koedukované a dětem ze sociálně slabých rodin bývají poskytovány slevy. Program táborů je sestaven z her, soutěží a turnajů na základech průběžné celo táborevé hry na vhodně zvolené téma. Spoluprací při řešení úkolů v rámci táborových her se vytváří vhodné prostředí pro odbourávání vzájemných předsudků.

Pro dlouhodobé výchovné a terapeutické pobyty jsou připravovány specializované programy adekvátní cílové skupině, kdy bývají používány i tzv.

zátěžové programy a adrenalinové aktivity.

KRIZOVÁ A AZYLOVÁ ZAŘÍZENÍ

Projekty krizových a azylových zařízení převážně přísluší do kategorie sekundární prevence. Poskytují specifické programy a služby zaměřené na problematické sociální či psychosociální jevy.

Pod pojem azylové bydlení patří celá řada různých typů zařízení, které svou funkcí reagují na specifické potřeby klientely. Základními typy těchto zařízení, které byly podporovány státní účelovou dotací v rámci preventivních programů co se týče mladistvých, jsou zejména:

- krizová lůžka pro děti a mládež a chráněná bydlení,
- domy na půl cesty (pro mladé lidi zpravidla do věku 26 let opouštějící zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy).

Hlavním smyslem zařízení pro azylová bydlení a domy na půl cesty nemá být jen prosté poskytnutí přístřeší a základních životních potřeb, ale také aplikace takových metod sociální práce a terapie, které motivují klienty ke zlepšení jejich svízelné situace, usnadňují adaptaci při začleňování do běžného života a snižují tak riziko jejich sociálního či psychického selhání. Prakticky se jedná především o řešení stálého bydlení a zajištění zaměstnání, průběžně jsou u klientů pěstovány základní sociální návyky, které jsou potřebné pro běžný život. Jako metody práce s klienty jsou používány kupř. skupinové terapie.

SPECIFICKÉ PROJEKTY

Zvyšování právního vědomí a projekty zaměřené proti šikaně

Na úrovni primární prevence je realizována a podporována řada projektů, jejichž cílem je předávání informací z oblasti právního vědomí a vštěpování společenských norem dětem a mladistvým všech věkových kategorií. Existuje široké spektrum způsobů a forem, kterými je tohoto cíle dosahováno: kromě předmětů v rámci vyučování se jedná o přednášky,

besedy a edukační cykly jako je například projekt „Učíme se s policií“, nebo

dnes již všeobecně známý a v celé republice standardně realizovaný projekt „Ajaxův zápisník“, různé informační materiály (publikace, skládačky, samolepky, letáky, plakáty), tematicky zaměřené výtvarné či literární soutěže apod.

Realizátory aktivit zaměřených na zvyšování právního vědomí na úrovni primární prevence bývají pracovníci MěÚ, učitelé, odborně zaměřeni pracovníci nestátních neziskových organizací, preventisté státní policie (PIS) nebo městských policií, kteří absolvovali akreditovaný program nestátní neziskové organizace Partners Czech „Právo na každý den“ (dříve známý pod názvem „Street law“) „Právo na každý den“ je interaktivní program založený na diskusi o problémech a na spolupráci ve skupině. Účastníkům předává jak základní právní znalosti z oblastí rodinného, pracovního, trestního a občanského práva, tak praktické dovednosti v komunikaci a při řešení konfliktů nenásilným způsobem.

Program „Právo pro každý den“ a jeho základní učební materiál - manuál „Právo pro každého“ jsou využívány i na úrovni sekundární prevence ve specifických projektech, které jsou zaměřeny proti fenoménu šikany, xenofobie, extremismu a dalším projevům nevhodného chování.

Nově je využíván také jako základ resocializačního programu pro cílovou skupinu mladistvých pachatelů, kteří jsou klienty Probační a mediační služby ČR. „Právo pro každý den“ v modifikaci probačního programu se zaměřuje především na odpovědnost za spáchaný čin, na eliminaci následků nežádoucího chování a na perspektivu života bez konfliktů se zákonem. Nutným předpokladem aplikace „Práva na každý den“ jakožto probačního programu PMS je akreditace realizátorů.

V projektech proti šikaně nebo k eliminaci jiných obdobných sociálně patologických jevů a na podporu programu PMS bývá účelová dotace poskytována v limitech stanovených „Zásadami pro poskytování dotací...“ většinou v položkách: příspěvek na pobyt, doprava, OON pro zajišťující personál, OON pro specializované odborníky, případně také jako příspěvek na vybavení nezbytné pro vhodné využití volného času apod. (např. pro sportovní a zájmové aktivity).

INFORMOVÁNÍ OBČANŮ

Projekty této oblasti jsou zaměřené na zprostředkování informací o nebezpečích ohrožení různými formami trestné činnosti a o možnostech a způsobech

ochrany před ní. Obsahově se jedná o široké spektrum informací, které se mohou týkat stavu, vývoje a typů kriminality v lokalitách, rizikových způsobů chování, vysvětlování smyslu a výhod zabezpečování majetku a pojištění, technického řešení zabezpečování majetku, možností spolupráce v komunitě a spolupráce s policií, doporučujících modelů bezpečného chování (různé rady a desatera) apod., včetně informací o zařízeních poskytujících právní, psychologickou, lékařskou případně i materiální pomoc obětem trestné činnosti.

Cílem projektů je zvyšování informovanosti obyvatel a motivace k aktivnímu přístupu pro zajišťování vlastní bezpečnosti a ochrany majetku.

Dotace bývají poskytovány zejména na vybavení subjektů a zařízení, která informace poskytují (např. vybavení poradenských center, vybavení týmů pro přednáškovou činnost potřebnou technikou), na přípravu, výrobu, distribuci nebo použití mediálních prostředků k přenosu informací jako jsou např. cedule, vývěsky, tiskoviny (letáky, brožury, plakáty), videokazety, vysílací časy v radiu a televizi atd. Dotace jsou také poskytovány na podporu komplexních tematicky zaměřených akcí (např. různé kampaně, výstavy, expozice apod.)

Typy projektů:

a) z hlediska způsobu, jaký je použit pro přenos sdělovaných informací:

media (tisk, audio, video, internet)

- pravidelné články v místních novinách,
- příprava , tisk a distribuce publikací, brožur, bulletinů, letáků, skládaček, samolepek,
- informování občanů v místních a obecních rozhlasových stanicích ,
- vysílání v celostátních a regionálních veřejnoprávních i soukromých rozhlasových a TV stanicích,
- promítání videokazet a DVD na vhodných veřejných místech,
- tematicky zaměřené www stránky, odborná pojednání, internetové diskuse,

akce pro veřejnost:

- besedy na školách, v dětských domovech, azylových zařízeních, klubech a domovech pro seniory,
- dětské dny, dny s policií, poradenské dny, tematicky zaměřené regionální i celostátní akce (výstavy, předváděcí akce apod.),

zařízení pro veřejnost:

- schránky důvěry, vývěsní skřínky,
- poradenské místnosti Preventivně informačních skupin Policie ČR (PIS) a městských policií (MP) s nabídkou servisních služeb a s ukázkami možností technického zabezpečení,
- mobilní poradenská zařízení PČR a MP,
- muzeum Policie ČR (expoze, programy, výstavy, představení, projekty),

venkovní prostředky k informování občanů:

- varovné nápisy, cedule, značky, panely, plakáty, billboardy, citylighty,

kampaně:

- cílené, soustředěné působení na širokou veřejnost nebo na cílovou skupinu lidí (využití všech dostupných médií a dalších nástrojů),

b) z hlediska cílových skupin příjemců informací:

- široká veřejnost,
- specifikované skupiny potenciálních i faktických obětí trestné činnosti. Dle policejních statistik patří vedle dětí, žen, nemocných a postižených spoluobčanů k nejohroženějším skupinám senioři, a to zejména jako oběti podvodného jednání, majetkové a násilné trestné činnosti (včetně domácího násilí) a také jako oběti dopravních nehod.

Realizátory projektů z oblasti informování občanů bývají převážně samosprávné orgány (městské/obecní úřady, městská/obecní policie) nebo Policie ČR

prostřednictvím

PIS PČR, v některých případech to ovšem mohou být i nestátní neziskové, církevní nebo i jiné specializované organizace.

PREVENTIVNÍ AKTIVITY POLICIE ČR A MĚSTSKÝCH POLICIÍ

Preventivní činnost zajišťují v současném organizačním systému Policie ČR **Preventivně informační skupiny Policie ČR**, které jsou zřízeny při všech krajských a okresních ředitelstvích PČR. Konstituováním PIS P ČR se vytvořila síť specialistů na informování veřejnosti o práci policie a o možnostech ochrany před trestnou činností. Kromě komunikace se sdělovacími prostředky se činnost PIS soustřeďuje především na realizaci primárních preventivních programů ve školách, na pořádání jednorázových prezentačních akcí Policie ČR a na informování laické veřejnosti o kriminalitě a způsobech ochrany před ní prostřednictvím nejrůznějších informačních materiálů a aktivit. Přehled průběžně realizovaných projektů je obsažen v materiálu „Příklady dobré praxe PIS PČR“

V oblasti informování občanů jsou aktivity preventivistů **městské policie** směřem k široké veřejnosti i ke specifikovanějším cílovým skupinám obsahově obdobné jako u PIS PČR.

NEJČASTĚJŠÍ PROJEKTY INFORMOVÁNÍ OBČANŮ A KOMUNIKACE S OBČANY

Přednášky a přednáškové cykly zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů, na zvýšení právního vědomí a na bezpečné chování pro různé věkové skupiny na školách patří k hlavním činnostem PIS P ČR i městské policie. Pokud se týká základních pravidel bezpečného chování jsou dalšími často oslovovanými skupinami ženy a senioři, pro které jsou organizovány v různých klubech, sdruženích a domovech pro seniory přednášky a informační akce na toto téma.

Přednáškové akce mohou být jednorázové i v různě obsáhlých cyklech (viz také pojednání o projektech přiřazovaných do oblasti sociální prevence – zvyšování

právního vědomí).

Dotace bývá určena jednak na vybavení pro promítání (PC, dataprojektor, plátno) a další pomůcky pro sdělování informací (flipchart, tabule, psací potřeby apod.), jednak na informační, propagační a prezentační materiály hodící se k tematickému zaměření akcí (letáčky, samolepky, skládačky atd.). Sem patří i drobné pomůcky a prostředky individuální ochrany (píšťalky, minibaterky, reflexní pásy apod.).

Často realizovanými projekty v oblasti zvyšování bezpečnosti v dopravě²⁴ je vybavování dětí a seniorů, jakožto nejzranitelnějších účastníků silničního provozu, reflexními fóliemi (na kola, kolečkové brusle, helmy, školní brašny apod. u dětí, u seniorů potom na hole, berle, invalidní vozíky, nákupní tašky apod.).

Kurzy nácviku sebeobrany

Jedná se o výcvikové kurzy k osvojení si základních dovedností sebeobrany pro zájemce nebo speciálně pro ženy a dívky pod vedením profesionálních lektorů z řad Policie

ČR nebo MP. Kurzy bývají zahájeny teoretickým úvodem o zásadách bezpečného chování a objasněním pojmu „nutná obrana“ a jsou použity modelové situace.

Poradenská centra

Na základě značné poptávky po informacích o možnostech ochrany majetku před odcizením nebo poškozením začaly PIS P ČR ve spolupráci s městy zřizovat poradenská centra, která disponují ukázkami certifikované zabezpečovací techniky a dalšími názornými pomůckami a tiskovinami.

Mobilní poradny

Kromě poradenských center, která jsou zejména ve větších městech postupně zřizována, existují v Brně a v Praze také dvě originální mobilní poradny. Jedná se o autobusy MP přestavěné pro dané účely, které „dovezou“ občanům komplexní

informace o prostředcích pro zajištění vlastní bezpečí, informace o preventivních projektech a o možnostech, jak se do nich zapojit. Kromě tištěných materiálů je možnost zde získat kontakty na různé instituce, poradny, terapeutická centra, orgány sociálně právní ochrany apod. K dispozici bývají i expozice zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů, např. na prevenci závislostí.

Na základě dohody s Městskou policií Brno je např. možné v rámci spolupráce požádat o vyslání tohoto poradenského autobusu na akce i do jiných měst a obcí Jihomoravského kraje, kde by bylo efektivní jejich expozici prezentovat (např. akce typu „Den s policií“. Prezentace IZS měst apod.); preventivní autobus Městské policie hl.m. Prahy dojíždí na požádání do všech městských částí na území Velké Prahy.

Dotace na poradenská centra i mobilní poradny bývá zpravidla poskytována na interiérové vybavení (nábytek, poličky, panely apod.), pořízení exponátů (ukázky a modely zabezpečovací techniky), audiovizuální techniku (televize, videotechnika apod.), tematicky zaměřenou literaturu (odborné publikace, katalogy, apod.) a tištěné informační materiály.

ZAŘÍZENÍ A PROSTŘEDKY PRO KOMUNIKACI S VEŘEJNOSTÍ

Nástěnky a vývěsní skřínky

Jedná se o zařízení která jsou určena k prezentaci aktivit policie a k informování veřejnosti o preventivních aktivitách.

Schránky důvěry

Schránky důvěry plní roli komunikačního prostředku efektivněji v menších či středně velkých městských komunitách, které nejsou poznamenány výrazně převládající anonymitou, a to pouze za předpokladu, že reakce policie případně zástupců samospráv na podněty občanů je rychlá, pravidelná a dostatečně medializovaná. Schránky musí být výrazně označené, aby nedocházelo k jejich záměně za poštovní schránky a je třeba je vybírat nejméně jedenkrát za týden. Vhodné je zavedení stálé rubriky v místním tisku případně v dalších médiích, v nichž se kompetentní osoby k názorům občanů vyjadřují nebo kde je možné uvést i informaci o nalezených předmětech či dokladech do schránek vložených²⁹.

Specifickou modifikací projektu schránek důvěry je jejich rozmístění ve školách. Děti mají možnost vhadzovat do nich své písemné, většinou anonymní dotazy, připomínky a názory. Schránky jsou součástí větších panelů s nástěnkami, na kterých jsou zveřejňovány reakce a odpovědi pedagogů, případně dalších odborníků. Nejčastěji se opakující dotazy je vhodné potom zobecnit a spolu s odpověďmi odborníků zveřejnit prostřednictvím dalších mediálních prostředků.

Tištěné informační materiály

Jsou určeny pro širokou veřejnost i pro specifické cílové skupiny, kterými mohou být senioři, děti a mládež různých věkových rozmezí, ženy, dívky, sociálně handicapované skupiny, minoritní komunity, oběti trestné činnosti, turisté a zahraniční návštěvníci měst a obcí. Obsahem bývají upozornění na různé formy a specifika ohrožení kriminalitou, návody, jak postupovat v situacích, kdy se občan setká s projevy kriminálního jednání a kontakty na Policii ČR nebo MP a na další důležité orgány IZS. Dále to bývají informace o místech a institucích, kde je možné vyhledat pomoc, stane-li se člověk obětí TČ, informace o možnostech ochrany movitého i nemovitého majetku, rady Policie ČR nebo městské policie, jak se zachovat v krizových situacích a jak postupovat, stane-li se člověk svědkem specifických projevů kriminality (např. šikana, domácí násilí, zneužívání drog apod.), trvalá doporučení k bezpečnému chování, propagační materiály motivující občany k zabezpečování vlastního majetku a ke vzájemné spolupráci při jeho ochraně i ke spolupráci s represivními složkami apod. Prostředkem sdělení mohou být různé samolepky, letáky, skládačky, bulletiny, tematicky zaměřené přílohy v místních periodikách, kalendáře, brožury apod.; vhodnost volby prostředků musí být adekvátní k obsahu sdělení.

Akce pro širokou veřejnost

Akce bývají většinou koncipovány a pořádány jako prezentace Integrovaného záchranného systému. Ukázky techniky a činnosti předvádějí záchranáři, hasiči, státní i městské policie a jejich specializované útvary (výcvik psů, ukázky zásahů útvaru rychlého nasazení, pyrotechnici, ukázky sebeobrany atd.). Preventivní význam těchto akcí je zajištěn pouze v případech, když je akce doplněna expozicí zabezpečovací

techniky, účastí preventivního autobusu (viz preventivně informační činnost MP) nebo při zajištění spoluúčasti Muzea Policie ČR s některými jeho expozicemi.

Rozsahem menší akce pro vymezenější cílový okruh účastníků jako jsou dětské dny, sportovní soutěže, poradenské dny, dny s policií, dny otevřených dveří na MP s možností seznámit se, jak funguje MKDS nebo různé další předváděcí akce jsou pořádány státní nebo městskou policií nebo většinou v jejich vzájemné spolupráci.

V režii samosprávných orgánů probíhají většinou akce kulturního a společenského charakteru, jako jsou soutěže mezi školními týmy v osvojení si znalostí z oblasti právního vědomí (např. finální etapa cyklu „Právo na každ

Zdroje:

materiály a informace související s problematikou delikvence dětí a mládeže a s projekty SVI jsou umístěny na adrese <http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi.html>

<http://www.streetwork.cz/>

<http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/zasady/zasady.pdf>

www.bkb.cz

služby intervenčních center § 60 a. Informace na adrese <http://www.mpsv.cz/cs/4228>
(novela zákona č. 108/2006 Sb.)

www.partnersczech.cz

www.pmscr.cz

<http://www.mvcr.cz/prevence/obcanum/pis/adresar.html>

<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/dobrapraxe/index.html>